

ԱՇՈՏ ԲԱՅԱԴՅԱՆ

**ՏՆՏԵՍԱՎԱՐՈՂ ՍՈՒԲՅԵԿՏՆԵՐԻ
ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ
ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԻ
ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆԸ**

ԵՐԵՎԱՆ 2000

ԱՇՈՏ ԲԱՅԱԴՅԱՆ

**Տնտեսավարող սուբյեկտների
գործունեության ֆինանսական
արդյունքների վերլուծությունը**

«ԱՍՏՈՂԻԿ» ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՐԵՎԱՆ 2000

*Տպագրվում է Հայկական
գյուղատնտեսական ակադեմիայի
գիտական խորհրդի որոշմամբ*

Գրախոս՝ տ.գ.դ. Ալբերտ Արշակյան
Խմբագիր՝ բ.գ.թ. Անուշավան Զաքարյան

Երկու խոսք

Բ - 260 Բայադյան Ա. (ՀԳԱ-ի «Ֆինանսներ և վարկ»
ամբիոնի վարիչ), Տնտեսավարող սուբյեկտների
գործունեության ֆինանսական արդյունքների
վերլուծությունը, Ուսումնական ձեռնարկ,
Եր., Աստղիկ,-2000, 62 էջ:

Աշխատանքում լուսաբանվում են տնտեսավարման նոր
հարաբերությունների պայմաններում տնտեսավարող սուբ-
յեկտների գործունեության ֆինանսական արդյունքների ձևա-
վորման և բաշխման մոդելի, շահույթի և շահութաբերության
գործոնային վերլուծության մասին հարցերը:

Այն նախատեսված է տնտեսավարող սուբյեկտների հա-
մապատասխան մասնագետների, աուդիտորական կազմա-
կերպությունների, ուսանողների և դասախոսական կազմի հա-
մար:

Բ $\frac{0605010000}{0136 (01)-200}$ 2000

ԳՄԴ 65.9(2)26

Հայաստանի Հանրապետությունում ազատ շուկայական տըն-
տեսության պայմաններում ձևավորվում ու զարգանում են կազ-
մակերպական հիմունքներով ժամանակակից տնտեսավարող
սուբյեկտներ (բաց և փակ բաժնետիրական ընկերություններ,
սահմանափակ պատասխանատվության ընկերություններ և այլն),
որոնք իրենց գործունեությունն իրականացնում են ֆինանսական
նոր փոխհարաբերությունների հիման վրա: Արդեն իսկ խիստ ան-
հրաժեշտություն է դարձել նորաստեղծ տնտեսավարող սուբյեկտ-
ների գործունեության ֆինանսական արդյունքների ձևավորման ու
դրանց օգտագործման գնահատումը և վերլուծությունը, ինչպես
նաև պարզաբանելու, թե ինչ մեթոդներով է իրականացվում շա-
հույթի և շահութաբերության գործոնային վերլուծությունը:

Աշխատանքում ներկայացվում են տնտեսավարման նոր հա-
րաբերությունների պայմաններում գործող տնտեսավարող սուբ-
յեկտների ֆինանսական արդյունքների վերլուծությունը:

1. Տնտեսավարող սուբյեկտների գործունեության ֆինանսական արդյունքների ձևավորման և բաշխման մոդելը

Տնտեսավարող սուբյեկտների կողմից իրականացվող արտադրական, ներդրումային, գործառնական, վաճառահանման, մատակարարման և ֆինանսական գործունեությունների տարբեր կողմերը վերջնական տեսքով՝ դրամական կամ արտարժույթային գնահատմամբ, արտահայտվում են ֆինանսական արդյունքների ցուցանիշների համակարգում: Տնտեսավարող սուբյեկտների գործունեության ֆինանսական արդյունքների առավել կարևոր ցուցանիշներն ավելի ընդհանրացված տեսքով արտացոլվում են «Ֆինանսական արդյունքների մասին հաշվետվությունում» (հավելված 2): Ֆինանսական արդյունքների ցուցանիշները բնութագրում են տնտեսավարող սուբյեկտի տնտեսավարման բացարձակ արդյունավետությունը: Այդ ցուցանիշներից ամենաափսնականը շահույթի (եկամտի) կազմավորման ցուցանիշն է, որը շուկայական տնտեսության պայմաններում համարվում է տնտեսավարող սուբյեկտի տնտեսական զարգացման հիմքը: Շահույթի գումարի չափի ավելացումը ֆինանսական ապահովվածության բազա է ստեղծում ինքնաֆինանսավորման, ընդլայնված վերարտադրության, աշխատանքային կոլեկտիվների սոցիալական և նյութական պահանջմունքների կարգավորման համար: Շահույթի հաշվին վճարվում է շահութահարկ, որը պետական բյուջեի եկամուտների կազմավորման հիմնական աղբյուրն է, միաժամանակ, ի հաշիվ շահույթի, մարվում են պարտքային պարտավորությունները բանկերին՝ ստացված վարկերի դիմաց, և ներդրողներին՝ ստացված փոխառությունների և ներդրումների դիմաց: Այսպիսով, շահույթը համարվում է ընդհանրացնող ցուցանիշ՝ տնտեսավարող սուբյեկտի արտադրական, առևտրային և ֆինանսական գործունեության գնահատման համար: Այն բնութագրում է նրա գործունեության ակտիվությունը և ֆինանսական կայունությունը: Ըստ շահույթի՝ որոշվում են ներդրված միջոցների հատուցման մակարդակը և տվյալ տնտեսավարող սուբյեկտի ակտիվներում կատարված ներդրումների արդյունավետությունը:

Տնտեսավարող սուբյեկտի գործունեության ֆինանսական

վերջնական արդյունքը հաշվետու տարվա (ժամանակաշրջանի) կամ հաշվեկշռային շահույթի (վնասի) գումարն է, որից պետք է վճարվի պետական բյուջեի եկամուտ կազմավորող շահութա-հարկը:

Տնտեսավարող սուբյեկտների գործունեության ֆինանսական արդյունքների ձևավորման և բաշխման մոդելը¹ շուկայական տնտեսության պայմաններում ընդգրկում է հաջորդական հաշվարկներ: Այդ հաշվարկների մեջ են մտնում՝

1. արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) իրացումից ստացված համախառն շահույթի (վնասի) որոշումը, որը հաշվարկվում է տնտեսավարող սուբյեկտի կողմից թողարկման գներով (առանց ԱԱՀ-ի, ակցիզների և այլ համանման հարկերի ու վճարների) արտադրանքի, ապրանքների իրացումից ստացված գուտ հասույթի և արտադրանքի ինքնարժեքում ներառվող ծախսերի տարբերություն: Համախառն շահույթը որոշելու ժամանակ արտադրանքի ինքնարժեքում ներառվում են ուղղակի նյութական ծախսերը, աշխատավարձի վճարման ուղղակի ծախսերը, ինչպես նաև անուղղակի ընդհանուր արտադրական ծախսերը: Համախառն շահույթը տնտեսավարող սուբյեկտի արտադրական ստորաբաժանումների աշխատանքի արդյունավետությունը բնորոշող ցուցանիշ է, այն հաշվարկվում է արտադրական ինքնարժեքի հիման վրա:

2. Արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) իրացումից ստացված շահույթի (վնասի) մեծության որոշումը, որը հաշվարկվում է համախառն շահույթի գումարից հանելով իրացված արտադրանքին, ապրանքներին բաժին ընկնող առևտրային և ընդհանուր տնտեսական ծախսերը: Նշենք, որ այդ հաշվարկն իրականացվում է հաշվապահական հաշվառման չափանիշների համաձայն: Իրացումից ստացված շահույթը (վնասը) տնտեսավարող սուբյեկտի հիմնական գործունեությունը բնորոշող տնտեսական ցուցանիշն է, այսինքն՝ այն արտադրության կազմակերպման և արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) իրացման (առևտրային) գործունեության ցուցանիշ է:

¹ Шеремет А.Д., Негашев Е.В. Методика финансового анализа (учебное пособие). М., 1999, с. 41.

3. Գործառնական գործունեությունից շահույթի (վնասի) որոշումը, որը գործառնական այլ գործունեությունից ստացված եկամուտների և նույն գործունեության հետևանքով պատճառված վնասների տարբերությունն է: «Ֆինանսական արդյունքների մասին հաշվետվության» (հավելված 2) «Գործառնական այլ եկամուտներ» հոդվածում (տող 070) ցույց են տրվում գործառնական գործունեությունից ստացված այն եկամուտները, որոնք չեն արտացոլվել «Արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) իրացումից հասույթ» հոդվածում (տող 010), իսկ «Գործառնական այլ ծախսեր» հոդվածում (տող 080) ցույց են տրվում գործառնական գործունեության հետ կապված այն ծախսերը, որոնք չեն արտացոլվել «Իրացված արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) ինքնարժեք», «Իրացման (առևտրային) ծախսեր», «Վարչական և ընդհանուր այլ ծախսեր» հոդվածներում (տող 020, 040, 050): Գործառնական այլ գործունեությունից ստացված եկամուտը և պատճառված վնասը արդյունք են՝

- ընթացիկ այլ ակտիվների վաճառքի կամ օտարման,
- գործառնական վարձակալության տրված հիմնական միջոցների,
- տույժերի ու տուգանքների վճարման,
- դուրս գրված դեբիտորական և կրեդիտորական պարտքերի ու դրանց մարման,
- արժեքների պակասորդների, կորուստների և դրանց փոխհատուցման,
- պաշարների արժեքի փոփոխության,
- ընթացիկ ֆինանսական ներդրումների վերագնահատման,
- ոչ ընթացիկ ակտիվների արժեզրկման և դրա վերականգնման,
- ոչ ընթացիկ ակտիվների վերագնահատման,
- հետագոտության և զարգացման ծախսերի,
- արտադրական ծախսումների նորմալ մակարդակը գերազանցող ծախսերի,
- դատական ծախսերի,
- ժամանակավորապես շահագործումից հանված հիմնական միջոցների պահպանման ծախսերի,

- հիմնական միջոցների լուծարման ծախսերի,
 - այլ եկամուտների և ծախսերի:
4. Այլ ոչ գործառնական գործունեությունից շահույթը (վնասը) արդյունք է նմանատիպ գործունեությունից ստացվող եկամուտների և ծախսերի տարբերության, այդ թվում՝
- հիմնական միջոցների վաճառքի կամ օտարման,
 - ոչ ընթացիկ ֆինանսական ներդրումների վաճառքի կամ օտարման,
 - ընթացիկ ֆինանսական ներդրումների վաճառքի կամ օտարման,
 - ոչ ընթացիկ այլ ակտիվների վաճառքի կամ օտարման,
 - գործունեության ընդհատման հետ կապված ակտիվների վաճառքի կամ օտարման,
 - փոխարժեքային տարբերությունների,
 - շնորհի (գրանտ) և անհատույց ստացվող ակտիվների,
 - ֆինանսական ներդրումների,
 - ֆինանսական վարձակալության,
 - ոչ գործառնական այլ գործունեության:
5. Սովորական գործունեությունից շահույթը (վնասը) որոշելու համար անհրաժեշտ է հաշվի առնել ոչ միայն 2, 3 և 4 կետերում նշված շահույթը (վնասը), այլ նաև ֆինանսական ծախսերը և կապակցված (համատեղ գործունեություն իրականացնող) կազմակերպությունների ոչ ընթացիկ ներդրումները «բաժնեմասնակցության մեթոդով» հաշվառելիս ստացված շահույթը (վնասը):
- «Ֆինանսական ծախսեր» հոդվածում (տող 100) ցույց են տրվում ֆինանսական վերլուծության, վարկերի ու փոխառությունների հետ կապված ծախսերը, իսկ «բաժնեմասնակցության մեթոդով» հաշվառվող ներդրումներից շահույթը (վնասը) հաշվարկվում է ոչ ընթացիկ ներդրումների տեսակների, այդ թվում՝ դուստր ընկերություններում, բաժնետիրացված (ասոցիացված) կազմակերպություններում և համատեղ ձեռնարկումներում:
6. Ջուտ շահույթը (վնասը) հարկումից հետո (տող 170) որոշելու համար անհրաժեշտ է հաշվի առնել՝
- ա) արտասովոր (աննախադեպ) դեպքերից շահույթի (վնասի) մեծությունը (տող 140), որն արդյունք է արտասովոր դեպքերից և տարբեր իրադարձություններից սպասվելիք եկամուտների ու

ծախսերի տարբերության,

բ) զուտ շահույթը (վնասը) մինչև շահութահարկի գծով ծախսի նվազեցման մեծությունը (տող 150), որտեղ ցույց է տրվում հաշվետու ժամանակաշրջանի զուտ շահույթը («Շահութահարկի մասին» օրենքով նախատեսված են նվազեցումներ համախառն եկամուտից հարկվող շահույթը որոշելիս) մինչև շահութահարկի գծով ծախսի նվազեցումը կամ շահութահարկի գծով եկամտի (փոխհատուցման) ավելացումը,

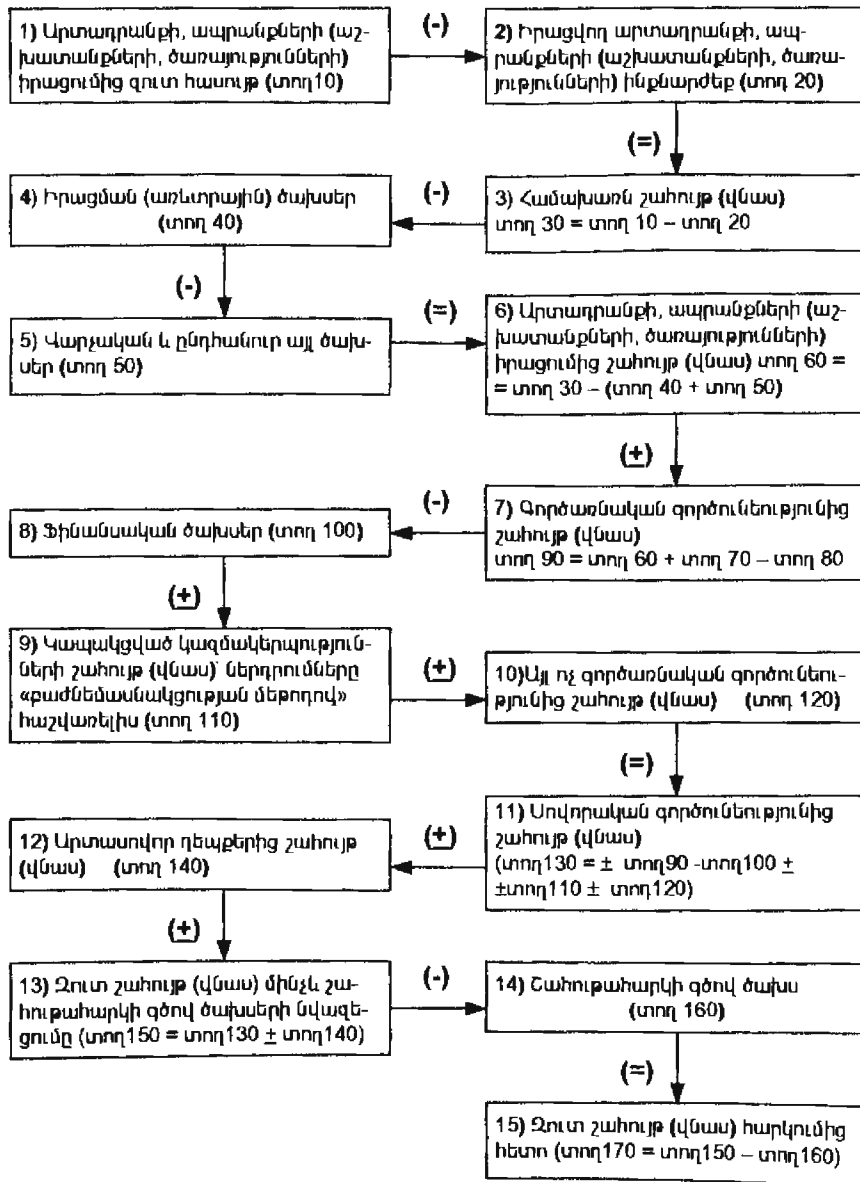
գ) շահութահարկի գծով ծախսի մեծությունը (տող 160), որտեղ ցույց է տրվում շահութահարկի գծով ծախսը, որը կազմված է ընթացիկ և հետաձգված հարկերի գծով ծախսերից:

Ջուտ շահույթի (վնասի) մեծությունը հաշվարկելու համար բավական է տնտեսավարող սուբյեկտի նորմալ գործունեությունից (հաշվետու ժամանակաշրջանի) ստացված շահույթի (վնասի) արդյունքին գումարել կամ դրանից հանել արտասովոր դեպքերից համապատասխանաբար ստացված շահույթը կամ պատճառված վնասը:

Գծապատկերի տեսքով (1.1) ներկայացնենք, թե ինչ հաջորդականությամբ են ձևավորվում տնտեսավարող սուբյեկտների ֆինանսական արդյունքները՝ հիմք ընդունելով «Ֆինանսական արդյունքների մասին հաշվետվությունը»:

Տնտեսավարող սուբյեկտների եկամուտների կազմավորման ցուցանիշների հաշվարկներում կարևորագույն պահ է համարվում արտադրանքի, ապրանքների իրացման շրջանառության որոշումը: Հատկապես արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) իրացումից ստացված զուտ հասույթը բնութագրում է տնտեսավարող սուբյեկտի արտադրական կամ գործառնական փուլի (ցիկլի) ավարտը, ըստ որի էլ պետք է այդ հասույթի գումարից հանել նախօրոք կատարված բոլոր տեսակի ծախսերը:

Արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) իրացման ծավալի փոփոխություններն առավել զգալի ազդեցություն են ունենում տնտեսավարող սուբյեկտի գործունեության ֆինանսական ցուցանիշների վրա: Այդ առումով էլ տնտեսավարող սուբյեկտի համապատասխան ծառայության աշխատակիցները պետք է ամենօրյա օպերատիվ հսկողություն իրականացնեն արտադրական ու իրացման ողջ գործընթացի վրա՝ չթույլա-

Գծ. 1.1. Ֆինանսական արդյունքների ձևավորման և բաշխման մոդելը

տրելով անօրինականություններ:

Տնտեսավարման նոր հարաբերությունների պայմաններում տնտեսավարող սուբյեկտի գործունեության ֆինանսական ցուցանիշների տնտեսական վերլուծության համար, անկախ սեփականության ձևից, խիստ կարևոր պայման է համարվում շահույթի (եկամտի) ձևավորմամբ հիմնավորված տնտեսական մեխանիզմի մոդելի հաստատումը: Այն արտահայտում է ազատ շուկայի պայմաններում գործող բոլոր տնտեսավարող սուբյեկտներին հատուկ տնտեսական գործունեության նպատակների, ֆինանսական արդյունքների ցուցանիշների, հաշվետու ժամանակաշրջանի շահույթի (եկամտի) ձևավորման ու բաշխման գործընթացների և հարկային քաղաքականության համակարգի միասնականությունը:

2. Շահույթի ցուցանիշների մակարդակի, դինամիկայի գնահատումն ու վերլուծությունը

Տնտեսավարող սուբյեկտի շահույթի ցուցանիշների մակարդակի, դրանց դինամիկայի գնահատման և վերլուծության համար կազմվում է ամփոփ աղյուսակ «Ֆինանսական արդյունքների մասին հաշվետվության» (հավելված 2) տվյալների հիման վրա, որում ներառվում են տարբեր գործունեություններից ստացվող շահույթի բացարձակ մեծությունները, այդ թվում՝ համախառն շահույթը, իրացումից շահույթը, գործառնական գործունեությունից շահույթը, սովորական գործունեությունից շահույթը, արտասովոր դեպքերից շահույթը, զուտ շահույթը՝ մինչև հարկումը և հարկումից հետո:

Շահույթի (վնասի) մակարդակը և դինամիկան բնորոշող ցուցանիշների մասին ավելի հստակ պատկերացում ունենալու համար կազմենք աղյուսակ (2.1): Աղյուսակի տվյալներից հետևում է, որ հաշվետու ժամանակաշրջանում տնտեսավարող սուբյեկտի ստացած զուտ շահույթը շահութահարկի վճարումից հետո ավելացել է 66911 հազ. դրամով կամ 343,4%-ով, որը բավականին բարձր արդյունք է:

Ֆինանսական արդյունքների դինամիկայում կարող ենք առանձնացնել հետևյալ փոփոխությունները: Այսպես, իրացված արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների)

Աղյուսակ 2.1

Շահույթի (վնասի) մակարդակի և դինամիկայի
ցուցանիշները

Ցուցանիշների անվանումը	Նախորդ տարվա վերջին	Հաշվետու տարվա վերջին	Հազ. դրամ	
			Ենթումը (+,-)	հարա- բերա- կան, %
1	2	3	4(ս3-ս2)	5(ս4:ս2)
1. Արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) իրացումից զուտ հասույթ	517481	794709	277228	53,6
2. Իրացված արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) ինքնարժեք	480486	642828	162342	33,8
3. Համախառն շահույթ (վնաս)	36995	151881	114886	310,5
4. Առևտրային և վարչական ծախսեր	2489	15295	12806	514,5
5. Արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) իրացումից շահույթ (վնաս)	34506	136586	102080	295,8
6. Գործառնական գործունեության շահույթ (վնաս)	26778	858	25920	-96,8
7. Ֆինանսական ծախսեր	-	-	-	-
8. Այլ ոչ գործառնական գործունեությունից շահույթ (վնաս)	12	17777	17765	1480 անգամ
9. Սովորական (ֆինանսատնտեսական) գործունեությունից շահույթ (վնաս)	26790	119667	92877	346,7
10. Զուտ շահույթ (վնաս) հարկումից (շահութահարկի) հետո	19484	86395	66911	343,4

րի) գծով ստացված համախառն շահույթն ավելի արագ է աճել՝ 310,5%, քան իրացումից շահույթի մեծությունը՝ 295,8%: Ղա արդյունք է իրացված արտադրանքի, ապրանքների լրիվ ինքնարժեքում ներառված առևտրային և վարչական ծախսերի հարաբերական ավելացման՝ 514,5%-ով: Զուտ շահույթը (հարկումից հետո) աճել է ավելի արագ՝ 343,4%, քան արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) իրացումից շահույթը՝ 295,8%, որը վկայում է այլ ոչ գործառնական գործունեությունից շահույթի ավելացման՝ 1480 անգամ (չնայած գործառնական գործունեության շահույթը նվազել է 96,8%-ով):

Եթե շահույթի գծով բացարձակ և հարաբերական փոփոխությունները (գնահատումը) կատարվում է մի քանի ժամանակա-

շրջանների (տարիների) կտրվածքով, ապա կարող ենք օգտագործել վիճակագրության ընդհանուր տեսությունից հայտնի դինամիկայի վերլուծության ցուցանիշները՝ բացարձակ հավելաճը, աճի տեմպը, հավելաճի տեմպը, աճի միջին տեմպը, հավելաճի միջին տեմպը (բազիսային և շղթայական եղանակներով):

Շահույթի մակարդակի գծով այդ ցուցանիշները հաշվարկվում են հետևյալ բանաձևերով՝

- բացարձակ հավելաճը.

ա) բազիսային եղանակով ($\pm \Delta \bar{C}_p$)՝

$$\pm \Delta \bar{C}_p = \bar{C}_i - \bar{C}_0 \quad (i=1,2,\dots,n), \quad (2.1)$$

բ) շղթայական եղանակով ($\pm \Delta \bar{C}_{շթ}$)՝

$$\pm \Delta \bar{C}_{շթ} = \bar{C}_i - \bar{C}_{i-1} \quad (i=1,2,\dots,n), \quad (2.2)$$

որտեղ՝

$\bar{C}_0$ -ն բազիսային (համեմատելի) տարվա (ժամանակաշրջանի) շահույթի մակարդակն է,

$\bar{C}_i$ -ն i -րդ (համեմատվող) տարիների (ժամանակաշրջանների) շահույթի մակարդակն է,

$\bar{C}_{i-1}$ -ը ($i-1$)-րդ կամ նախորդ տարվա (ժամանակաշրջանի) շահույթի մակարդակն է:

- Աճի տեմպը.

ա) բազիսային եղանակով (K_p)՝

$$K_p = \frac{\bar{C}_i}{\bar{C}_0} \cdot 100\% \quad (i=1,2,\dots,n), \quad (2.3)$$

բ) շղթայական եղանակով ($K_{շթ}$)՝

$$K_{շթ} = \frac{\bar{C}_i}{\bar{C}_{i-1}} \cdot 100\% \quad (i=1,2,\dots,n): \quad (2.4)$$

- Հավելաճի տեմպը.

ա) բազիսային եղանակով ($\pm T_p$)՝

$$\pm T_p = \frac{\bar{C}_i - \bar{C}_0}{\bar{C}_0} \times 100\% = \frac{\pm \Delta \bar{C}_p}{\bar{C}_0} \times 100\% = (K_p - 1) \times 100\%, \quad (2.5)$$

բ) շղթայական եղանակով ($\pm T_{շղթ}$)՝

$$\pm T_{շղթ} = \frac{C_i - C_{i-1}}{C_{i-1}} \times 100\% = \frac{\pm \Delta C_{շղթ}}{C_{i-1}} \times 100\% = (K_{շղթ} - 1) \times 100\% : (2.6)$$

- Աճի միջին տեմպը.

ա) բազիսային եղանակով ($\bar{K}_p$)՝

$$\bar{K}_p = \sqrt[n]{\frac{C_n}{C_0}} \times 100\%, \quad (2.7)$$

որտեղ՝

C_n -ը n-րդ տարվա (ժամանակաշրջանի) շահույթի մակարդակն է,

(n - 1)-ը տարիների (ժամանակաշրջանների) թվաքանակն է 1-ով պակաս,

բ) շղթայական եղանակով ($\bar{K}_{շղթ}$)՝

$$\bar{K}_{շղթ} = \sqrt[n]{K_1 \times K_2 \times \dots \times K_n} \times 100\% = \sqrt[n]{\frac{C_1}{C_0} \times \frac{C_2}{C_1} \times \dots \times \frac{C_n}{C_{n-1}}} \times 100\% : (2.8)$$

Անհրաժեշտ է նշել, որ աճի միջին տեմպի մեծությունները բազիսային և շղթայական եղանակներով հաշվարկելիս ստացվում է միևնույն արդյունքը:

- Հավելաճի միջին տեմպը.

ա) բազիսային եղանակով ($\pm \bar{T}_p$)՝

$$\pm \bar{T}_p = \bar{K}_p - 100\%, \quad (2.9)$$

բ) շղթայական եղանակով ($\pm \bar{T}_{շղթ}$)՝

$$\pm \bar{T}_{շղթ} = \bar{K}_{շղթ} - 100\% : (2.10)$$

Շահույթի գծով, բացի բացարձակ և հարաբերական փոփոխությունների գնահատումից, կարևոր նշանակություն ունի նաև հաշվարկել, թե նախորդ և հաշվետու տարիներին (ժամանակաշրջան-

ներում) շահույթի կառուցվածքում¹ տոկոսային ինչպիսի փոփոխություններ են տեղի ունեցել՝ հիմք ընդունելով սովորական (ֆինանսատնտեսական) գործունեությունից շահույթը: Կազմենք հետևյալ աղյուսակը:

Աղյուսակ 2.2

Շահույթի կառուցվածքը		%	
Ցուցանիշների անվանումը	Նախորդ տարվա վերջին	Հաշվետու տարվա վերջին	Եղումը (+, -)
1	2	3	4(ս3-ս2)
Սովորական (ֆինանսատնտեսական) գործունեությունից շահույթ (վնաս), %, այդ թվում՝	100,0	100,0	-
- համախառն շահույթ	138,1	126,9	-11,2
- արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) իրացումից շահույթ	128,8	114,1	-14,7
- գործառնական գործունեության շահույթ	99,9	0,7	-99,2
- այլ ոչ գործառնական գործունեությունից շահույթ	0,1	14,9	14,8
- արտասովոր դեպքերից շահույթ	-	-	-
- զուտ շահույթ հարկումից հետո	72,7	72,2	-0,5

Ինչպես վկայում են աղյուսակի տվյալները, հաշվետու ժամանակաշրջանում՝ համեմատած նախորդի հետ, շահույթի կառուցվածքում տեղի են ունեցել ոչ դրական փոփոխություններ: Համապատասխանաբար 11,2; 14,7; 99,2%-ներով նվազել են համախառն շահույթի, արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) իրացումից և գործառնական գործունեությունից ստացվող շահույթի մեծությունները: Համարյա նույն մակարդակի վրա է մնացել տնտեսավարող սուբյեկտի տրամադրության տակ գտնվող զուտ շահույթը՝ շահութահարկից հետո: Միայն այլ ոչ գործառնական շահույթի գծով է, որ ավելացում է կատարվել 14,8%-ի չափով:

Աղյուսակի տվյալներից պարզվում է նաև, որ ուսումնասիրվող տարիներին սովորական (ֆինանսատնտեսական) գործունեությունից ստացված շահույթի նկատմամբ ամենամեծ աճման միտումը համախառն շահույթի գծով է՝ համապատասխանաբար 138,1% և 126,9%, չնայած որ հաշվետու տարում համախառն շահույթը նախորդ տարվա համեմատությամբ նվազել է 11,2%-ով:

¹ Шеремет А.Д., Пеганев Е.В. Методика финансового анализа (учебное пособие), с. 47.

3. Արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) իրացումից շահույթի գործոնային վերլուծությունը

Հաշվետու ժամանակաշրջանի շահույթն արտահայտում է տընտեսավարող սուբյեկտների արտադրատնտեսական գործունեության ընդհանուր ֆինանսական արդյունքը: Դրա կազմում իր կարևոր ու ամենահիմնական տեղն ունի արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) իրացումից շահույթը, որի մեծությունը կապված է արտադրանքի արտադրության և դրա իրացման գործընթացի հետ: Այդ իսկ պատճառով էլ յուրաքանչյուր տնտեսավարող սուբյեկտի համար կարևոր նշանակություն ունի, թե ինչպիսի գործոններ են ազդում իրացումից շահույթի գումարի ավելացման վրա կամ ինչ պատճառներով է շահույթի նվազեցում կատարվում:

Ըստ գործող չափանիշների («Ֆինանսական արդյունքների մասին հաշվետվություն»), արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) իրացումից շահույթը (վնասը) հաշվարկվում է հետևյալ բանաձևով՝

$$\text{ԻՇ} = \text{ԻՀ} - (\text{ԱԻ} + \text{ԱԾ} + \text{ՎԾ}), \quad (3.1)$$

որտեղ՝

ԻՀ - արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) իրացումից զուտ հասույթն է,

ԱԻ - իրացվող արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) ինքնարժեքն է,

ԱԾ - առևտրային (իրացման) ծախսերն են,

ՎԾ - վարչական ծախսերն են:

Բանաձևում փակագծի արտահայտությունը արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) լրիվ ինքնարժեքն է:

Արտադրանքի իրացումից շահույթի աճի կարգավորման կարևորագույն պայմաններից են՝ արտադրվող արտադրանքի ծավալի ավելացումը, արտադրանքի արտադրության և ապրանքափոխադրման ռիթմիկության ապահովումը, ինքնարժեքի իջեցումը, որակի և մրցունակության բարձրացումը, պահեստների ապահով-

վածությունը անհրաժեշտ քանակի պաշարներով, գնորդ-մատակարար փոխհարաբերություններում արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) դիմաց հաշվարկների ժամանակակից ձևերի (ֆակտորինգ, օվերդրաֆտ և այլն) կիրառումը:

Անհրաժեշտ է նշել, որ հաշվետու տարում (ժամանակաշրջանում) արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) իրացման գործընթացում փաստացի ստացված շահույթի մեծության վրա ազդում են ինչպես ներքին, այնպես էլ արտաքին գործոններ, որոնք նպաստում են բացարձակ և հարաբերական շեղումների ձևավորմանը՝ համեմատվող տարիների (ժամանակաշրջանների) շահույթի նկատմամբ: Դրա համար էլ վերլուծություն կատարելիս կարևոր է տալ ոչ միայն արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) իրացումից շահույթի գծով պլանի կատարման և դինամիկայի ընդհանուր գնահատականը, այլ նաև բազմակողմանի ուսումնասիրել շահույթի վրա ազդող գործոնները, իսկ այնուհետև որոշել դրանցից յուրաքանչյուրի ազդեցության աստիճանը:

Արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) իրացումից շահույթը բնութագրող հիմնական ցուցանիշները, ինչպես նաև դրանց դինամիկան որոշելու համար տնտեսավարող սուբյեկտի ֆինանսական պլանի և ֆինանսական արդյունքների մասին հաշվետվության տվյալների հիման վրա կազմենք աղյուսակ (3.1), որտեղ արտացոլվում են իրացումից զուտ հասույթը, լրիվ ինքնարժեքը, ֆինանսական արդյունքը (շահույթ կամ վնաս), ինչպես նաև իրացվող արտադրանքի շահութաբերության մակարդակը և իրացումից շահույթի տեսակարար կշիռը:

Աղյուսակի հաշվարկային տվյալներից պարզվում է, որ հաշվետու տարում իրացումից զուտ հասույթը նախորդ տարվա համեմատությամբ ավելացել է 277228 հազ. դրամով (794709 - 517481) կամ 53,6%-ով (277228 : 517481 × 100%): Լրիվ ինքնարժեքը նույնպես ավելացել է 175148 հազ. դրամով (658123 - 482975) կամ 36,3%-ով (175148 : 482975 × 100%), այդ թվում՝ ի հաշիվ արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) 162342 հազ. դրամով (642828 - 480486), առևտրային ծախսերի՝ 1961 հազ. դրամով (1961 - 0) և վարչական ծախսերի՝ 10895 հազ.

դրամով (13384 - 2489): Վերջնական արդյունքում՝ արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) իրացումից զուտ շահույթը նախորդ տարվա (ժամանակաշրջանի) համեմատությամբ ավելացել է 102080 հազ. դրամով (136586 - 34506):

Աղյուսակ 3.1

Իրացումից շահույթի գործոնային վերլուծությունը Հազ. դրամ

3 Ճուգանիշների անվանումը	Նախորդ տարվա վերջին	Հաշվետու տարվա վերջին	
		փաստացի իրացումը նախորդ տարվա գներով	փաստացի
1. Արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) իրացումից զուտ հասույթը	517481	481222	794709
2. Լրիվ ինքնարժեքը, այդ թվում՝	482975	444346	658123
- արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) ինքնարժեք	480486	442055	642828
- առևտրային ծախսեր	-	-	1961
- վարչական ծախսեր	2489	2291	13384
3. Ֆինանսական արդյունքը ա) շահույթ (+)	34506	36876	136586
բ) վնաս (-)	-	-	-
4. Իրացվող արտադրանքի, ապրանքների շահութաբերության մակարդակը, % (տող 3ա : տող 2 × 100)	7,1	8,3	20,7
5. Իրացումից շահույթի տեսակարար կշիռը, % (տող 3ա : տող 1 × 100)	6,7	7,7	17,2

Ստացված շահույթի մեծության վրա կարող են ազդել իրացվող արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) ծավալը (զուտ հասույթը), տեսականին ու կառուցվածքը, լրիվ ինքնարժեքը, իրացման (մեծածախ, շուկայական) գները:

Իրացվող արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) իրացումից զուտ հասույթի և ստացվող շահույթի մեծության փոփոխությունների միջև կա ուղղակի համամասնական կախվածություն, այսինքն՝ որքան բարձր լինի իրացումից զուտ հասույթի զումարում շահույթի չափը կամ տեսակարար կշիռը, կնշանակի, որ տնտեսավարող սուբյեկտը արտադրում է շահութաբեր արտադրատեսակներ: Իսկ թե ինչպիսի ազդեցություն է գործում իրացվող արտադրանքի ծավալը կամ իրացումից

զուտ հասույթի զումարի չափը ստացվող շահույթի մեծության վրա, ներկայացնենք հետևյալ բանաձևի տեսքով՝

$$1. \pm \Delta(\text{ԻՇ})_1 = (\text{ԻՇ})_0 \times Q_{\text{ԻՇՀ}} - (\text{ԻՇ})_0 = (\text{ԻՇ})_0 \times (Q_{\text{ԻՇՀ}} - 1), \quad (3.2)$$

որտեղ՝

$\pm \Delta(\text{ԻՇ})_1$ – իրացումից շահույթի հավելածն է կամ նվազումը՝ ի հաշիվ իրացումից զուտ հասույթի փոփոխման,

$(\text{ԻՇ})_0$ – նախորդ ժամանակաշրջանում (եռամսյակ, տարի) իրացումից ստացված շահույթն է,

$Q_{\text{ԻՇՀ}}$ – իրացումից զուտ հասույթի զումարի փոփոխության գործակիցն է: Վերջինս արտահայտվում է հետևյալ հարաբերակցությամբ.

$$Q_{\text{ԻՇՀ}} = \frac{(\text{ԻՇՀ})_{1,(\text{նժգ})}}{(\text{ԻՇՀ})_0},$$

որտեղ՝

(նժգ) – նախորդ ժամանակաշրջանի գներով,

$(\text{ԻՇՀ})_{1,(\text{նժգ})}$ – հաշվետու ժամանակաշրջանի (տարվա) իրացումից զուտ հասույթի զումարն է նախորդ ժամանակաշրջանի (տարվա) արտադրանքի, ապրանքների իրացման գներով,

$(\text{ԻՇՀ})_0$ – նախորդ ժամանակաշրջանի (տարվա) իրացումից զուտ հասույթի զումարի չափն է:

Տեղադրելով աղյուսակ 3.1-ից համապատասխան տվյալները բանաձևի (3.2) մեջ, կստանանք՝

$$\begin{aligned} \pm \Delta(\text{ԻՇ})_1 &= 34506 \times \left(\frac{481222}{517481} - 1 \right) = 34506 \times (0,9299 - 1) = \\ &= -2419,0 \text{ հազ. դրամ:} \end{aligned}$$

Այսինքն՝ ի հաշիվ իրացումից զուտ հասույթի զումարի չափի փոփոխության (նախորդ ժամանակաշրջանի համադրելի գներով), արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) իրացումից շահույթն իջել է 2419,0 հազ. դրամով:

(3.2) բանաձևի հիման վրա կարող ենք որոշել նաև իրացումից շահույթի մեծությունը՝ ի հաշիվ լրիվ ինքնարժեքի փոփոխության, այսինքն՝ գործակիցը կարտահայտվի հետևյալ հարաբերակցությամբ՝

$$Q_{\text{ԼԻ}} = \frac{(\text{ԼԻ})_{0,(\text{նժգ})}}{(\text{ԼԻ})_0},$$

որտեղ՝

$(LH)_{0,(L\sigma q)}$ – հաշվետու ժամանակաշրջանի (տարվա) փաստացի իրացվող արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) լրիվ ինքնարժեքն է նախորդ ժամանակաշրջանի (տարվա) համադրելի գներով,

$(LH)_0$ – նախորդ ժամանակաշրջանի (տարվա) իրացվող արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) լրիվ ինքնարժեքն է:

Այսինքն՝ (3.2) բանաձևը կարտահայտվի հետևյալ տեսքով՝

$$\pm \Delta (HC)_1 = (HC)_0 \times (Q_{LH} - 1): \quad (3.3)$$

Տեղադրելով աղյուսակ 3.1-ից համապատասխան տվյալները (3.3) բանաձևի մեջ, կստանանք՝

$$\begin{aligned} \pm \Delta (HC)_1 &= 34506 \times \left(\frac{444346}{482975} - 1 \right) = 34506 \times (0,9200 - 1) = \\ &= -2761,0 \text{ հազ. դրամ:} \end{aligned}$$

Կատարված հաշվարկից պարզվում է, որ, ի հաշիվ լրիվ ինքնարժեքի փոփոխության, հաշվետու ժամանակաշրջանում իրացումից չահույթը նվազել է 2761,0 հազ. դրամով:

Արտադրանքի, ապրանքների իրացումից չահույթի մեծության վրա ազդեցություն են ունենում նաև իրացվող արտադրանքի տեսականին և դրանց կառուցվածքային տեղաշարժերը: Դա տեղի է ունենում այն պատճառով, որ տարբեր արտադրատեսակների չահութաբերությունը միևնույն մակարդակով չի կարող լինել: Եթե իրացվող արտադրանքների, ապրանքների կազմում մեծ տեսակարար կշիռ ունի չահութաբեր տեսականին, կնշանակի՝ տնտեսավարող սուբյեկտի կողմից ստացվող չահույթի ավելացման միտում կա:

Թե իրացումից չահույթի վրա ինչպիսի ազդեցություն են ունենում իրացվող արտադրանքի, ապրանքների տեսականին և դրանց կառուցվածքային տեղաշարժերը, ներկայացնենք հետևյալ բանաձևերի տեսքով:

2ա. Ի հաշիվ փաստացի իրացված արտադրանքի զուտ հասույթի փոփոխման գործակցի՝

$$\pm \Delta (HC)_1 = (HC)_{1,(L\sigma q)} - (HC)_0 \times Q_{H2C}: \quad (3.4)$$

2բ. Ի հաշիվ փաստացի իրացված արտադրանքի լրիվ ինքնարժեքի փոփոխման գործակցի՝

$$\pm \Delta (HC)_2 = (HC)_{1,(L\sigma q)} - (HC)_0 \times Q_{LH}, \quad (3.5)$$

որտեղ՝

$\pm \Delta (HC)_2$ – արտադրանքի, ապրանքների տեսականու և դրանց կառուցվածքային տեղաշարժի հաշվով ստացված չահույթի հավելաճը կամ նվազումն է:

Տեղադրելով աղյուսակ 3.1-ից համապատասխան տվյալները, կստանանք՝

$$2\text{ա. } \pm \Delta (HC)_1 = 36876 - 34506 \times \frac{481222}{517481} = 4789 \text{ հազ. դրամ:}$$

Այսինքն՝ ի հաշիվ փաստացի իրացված արտադրանքի (նախորդ տարվա գներով), զուտ հասույթի փոփոխման իրացումից չահույթի հավելաճը կազմել է 4789 հազ. դրամ:

$$2\text{բ. } \pm \Delta (HC)_2 = 36876 - 34506 \times \frac{444346}{482975} = 5130 \text{ հազ. դրամ:}$$

Այսինքն՝ ի հաշիվ փաստացի իրացված արտադրանքի (նախորդ տարվա գներով), իրացումից չահույթի հավելաճը կազմել է 5130 հազ. դրամ:

Ինչպես հայտնի է, չահույթի և ինքնարժեքի մակարդակների միջև կա փոխկապվածություն, այսինքն՝ ինքնարժեքի իջեցումը, հավասար պայմաններում, բերում է չահույթի զուտարի ավելացման: Հետևաբար, վերջինիս մեծության վրա զգալի ազդեցություն կարող է ունենալ իրացվող արտադրանքի, ապրանքների լրիվ ինքնարժեքի փոփոխությունը, այսինքն՝ երբ հաշվետու և նախորդ ժամանակաշրջանների գներով համեմատելի են դարձվում լրիվ ինքնարժեքները: Ասվածը ներկայացնենք բանաձևի տեսքով.

$$3. \pm \Delta (HC)_3 = (LH)_1 - (LH)_{1,(L\sigma q)}, \quad (3.6)$$

որտեղ՝

$\pm \Delta (HC)_3$ – իրացումից չահույթի մեծությունն է՝ ի հաշիվ իրացվող արտադրանքի, ապրանքների լրիվ ինքնարժեքների փոփոխության,

$(LH)_1$ – հաշվետու ժամանակաշրջանում (տարում) իրացվող արտադրանքի, ապրանքների փաստացի լրիվ ինքնարժեքն է,

$(LH)_{1,(L\sigma q)}$ – հաշվետու ժամանակաշրջանի (տարվա) փաստա-

ցի իրացվող արտադրանքի, ապրանքների լրիվ ինքնարժեքն է՝ նախորդ ժամանակաշրջանի (տարվա) համադրելի գներով:

Ըստ աղյուսակ 3.1-ի տվյալների, հաշվետու տարվա վերջին իրացված արտադրանքի, ապրանքների փաստացի լրիվ ինքնարժեքը կազմել է 658123 հազ. դրամ, այսինքն՝ այդ թվերի համադրումից ստացվել է գերաժախս 213777 հազ. դրամ գումարի չափով՝

$$\pm \Delta (\text{ԻՇ})_3 = 658123 - 444346 = 213777 \text{ հազ. դրամ:}$$

Այստեղից հետևում է, որ տնտեսավարող սուբյեկտի շահույթը պակասել է 213777 հազ. դրամով կամ լրիվ ինքնարժեքը ավելացել է 48,1%-ով ($213777 : 444346 \times 100\%$):

Կարևոր է նշել նաև, որ իրացումից շահույթը ուղղագծային կախվածության մեջ է գտնվում արտադրանքի, ապրանքների իրացման (մեծածախ, շուկայական) գների փոփոխությունից, քանի որ այդ շահույթն արդյունք է իրացումից զուտ հասույթի և լրիվ ինքնարժեքի գումարների տարբերության: Ավելի հստակ պատկերացնելու համար ներկայացնենք բանաձևի տեսքով՝

$$4. \pm \Delta (\text{ԻՇ})_4 = (\text{ԻՉՀ})_1 - (\text{ԻՉՀ})_{1,(\text{ԵժԳ})}, \quad (3.7)$$

որտեղ՝

$\pm \Delta (\text{ԻՇ})_4$ – իրացումից շահույթի մեծությունն է՝ ի հաշիվ իրացման (մեծածախ, շուկայական) գների փոփոխության,

$(\text{ԻՉՀ})_1$ – հաշվետու ժամանակաշրջանում (տարում) գործող գներով փաստացի իրացումից զուտ հասույթի գումարի չափն է,

$(\text{ԻՉՀ})_{1,(\text{ԵժԳ})}$ – հաշվետու ժամանակաշրջանի (տարվա) իրացումից զուտ հասույթի գումարն է՝ նախորդ ժամանակաշրջանի (տարվա) արտադրանքի, ապրանքների իրացման գներով:

Տեղադրելով աղյուսակ 3.1-ից համապատասխան տվյալները բանաձևի մեջ, կստանանք՝

$$\pm \Delta (\text{ԻՇ})_4 = 794709 - 481222 = 313487 \text{ հազ. դրամ:}$$

Այսինքն՝ ի հաշիվ գների փոփոխության, իրացումից շահույթն ավելացել է 313487 հազ. դրամով կամ 65,1%-ով ($313487 : 481222 \times 100\%$):

Ընդհանրացված տեսքով՝ իրացումից շահույթի մեծությունն ըստ ազդող գործոնների հավասար կլինի՝

$$\pm \Delta \text{ ԻՇ} = \pm \Delta (\text{ԻՇ})_1 \pm \Delta (\text{ԻՇ})_2 \pm \Delta (\text{ԻՇ})_3 \pm \Delta (\text{ԻՇ})_4: \quad (3.8)$$

Տեղադրելով հաշվարկված տվյալները (3.8) բանաձևի մեջ՝ կստանանք արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) իրացումից շահույթի մեծությունը՝

$$\pm \Delta \text{ ԻՇ} = -2419 + 4789 - 213777 + 313487 = 102080 \text{ հազ. դրամ:}$$

Եթե՝ հաշվետու ժամանակաշրջանում (տարում) տնտեսավարող սուբյեկտի արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) իրացման ծավալը կամ ստացված հասույթը վերահաշվարկված չէ նախորդ ժամանակաշրջանի (տարվա) ինքնարժեքով և իրացման (մեծածախ, շուկայական) գներով, ապա իրացումից շահույթի մեծության վրա գործոնային վերլուծությունը կարող ենք իրականացնել հետևյալ կերպ.

1. շահույթի մեծության վրա արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) լրիվ ինքնարժեքի փոփոխության ազդեցությունն արտահայտվում է հետևյալ բանաձևով՝

$$\pm \Delta (\text{ԻՇ})_1 = (\text{ԻՇ})_0 \times \left[\frac{(\text{ԼԻ})_1}{(\text{ԼԻ})_0} - 1 \right], \quad (3.9)$$

$$\begin{aligned} \pm \Delta (\text{ԻՇ})_1 &= 34506 \times \left(\frac{444346}{482975} - 1 \right) = 34506 \times (0,9200 - 1) = \\ &= 12512 \text{ հազ. դրամ:} \end{aligned}$$

Այսինքն՝ ի հաշիվ իրացումից զուտ հասույթի փոփոխության, իրացումից շահույթի մեծությունը ավելացել է 12512 հազ. դրամով:

2. Շահույթի մեծության վրա իրացվող արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) տեսականու և դրանց կառուցվածքային տեղաշարժի ազդեցությունը որոշվում է հետևյալ բանաձևով՝

$$\pm \Delta (\text{ԻՇ})_2 = (\text{ԻՇ})_0 \times \left[\frac{(\text{ԻՉՀ})_1}{(\text{ԻՉՀ})_0} - \frac{(\text{ԼԻ})_1}{(\text{ԼԻ})_0} \right], \quad (3.10)$$

$$\begin{aligned} \pm \Delta (\text{ԻՇ})_2 &= 34506 \times \left(\frac{794709}{517481} - \frac{658123}{482975} \right) = 34506 \times (1,5357 - 1,3626) = \\ &= 5973 \text{ հազ. դրամ:} \end{aligned}$$

Արդյունքում, կառուցվածքային տեղաշարժի հաշվին իրացվող արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) շահույթն ավելացել է 5973 հազ. դրամով:

3. Շահույթի մեծության վրա իրացվող արտադրանքի, ապ-

րանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) 1 միավոր (հազ. դրամ) ծախսի մակարդակի փոփոխության ազդեցությունը որոշվում է հետևյալ բանաձևով՝

$$\pm \Delta(\text{ԻՇ})_3 = (\text{ԻՇ})_1 \times \left[\frac{(\text{ԼԻ})_1}{(\text{ԻՇ})_1} - \frac{(\text{ԼԻ})_0}{(\text{ԻՇ})_0} \right], \quad (3.11)$$

$$\pm \Delta(\text{ԻՇ})_3 = 794709 \times \left(\frac{658123}{794709} - \frac{482975}{517481} \right) = 794709 \times$$

$\times (0,828131 - 0,933319) = 83594$ հազ. դրամ:

Պարզվում է, որ, ի հաշիվ 1 միավոր (հազ. դրամ) ինքնարժեքի իջեցման, տնտեսավարող սուբյեկտը կարող է լրացուցիչ շահույթ ստանալ 83594 հազ. դրամ գումարի չափով:

Ընդհանրացված տեսքով՝ իրացումից շահույթի մեծությունը, ի հաշիվ վերոնշյալ երեք ազդող գործոնների, հավասար կլինի՝

$$\pm \Delta \text{ ԻՇ} = \pm \Delta (\text{ԻՇ})_1 \pm \Delta (\text{ԻՇ})_2 \pm \Delta (\text{ԻՇ})_3 = 12512 + 5973 + 83594 = 102080 \text{ հազ. դրամ կամ } 136586 - 34506 = 102080 \text{ հազ. դրամ:}$$

Քանի որ շահույթի մեծության ավելացման վրա ազդում են բազմաթիվ գործոններ (իրացվող արտադրանքի, ապրանքների, աշխատանքների, ծառայությունների միավորների վրա կատարվող ծախսումները, աշխատանքի արտադրողականությունը, հիմնական միջոցների հատույցը, արտադրանքի տեսականին և կառուցվածքը, ժամանակակից տեխնոլոգիական սարքավորումներով հագեցվածությունը, ընդհանուր կամ ընթացիկ ակտիվների շրջանառելիությունը, աշխատողների որակական մակարդակը, հիմնական միջոցների արժեքը և այլն), ուստի շահույթի և այդ ազդող գործոնների փոխկապակցության գնահատման համար կարևորվում է վիճակագրության ընդհանուր տեսությունից հայտնի բազմագործոն-կոմբլացիոն վերլուծության մեթոդի կիրառումը, որն արտահայտվում է հետևյալ հավասարման տեսքով՝

$$\bar{y}_{x_1, x_2, \dots, x_m} = a_0 + a_1 x_1 + a_2 x_2 + \dots + a_m x_m = a_0 + \sum_{i=1}^m a_i x_i, \quad (3.12)$$

որտեղ՝

$\bar{y}_{x_1, x_2, \dots, x_m}$ - արդյունքային ցուցանիշն է (արտադրանքի, ապրանքների, աշխատանքների, ծառայությունների իրացումից շա-

հույթը),

$x_1, x_2, x_3, \dots, x_m$ - ը արդյունքային ցուցանիշի վրա ազդող գործոններն են,

a_0 - ն այլ գործոնների ազդեցության չափի գործակիցն է, որն ենթակա է որոշման,

$a_1, a_2, a_3, \dots, a_m$ - որոշման ենթակա այն գործակիցներն են, որոնցից յուրաքանչյուրը բնորոշում է համապատասխան գործոնի ազդեցության չափը:

$a_0, a_1, a_2, \dots, a_m$ գործակիցների որոշման համար պետք է հիմք ընդունել փոքրագույն քառակուսիների մեթոդը, որն արտահայտվում է հետևյալ տեսքով՝

$$f = \sum_{j=1}^m (y_{\text{փաստ.}} - \bar{y}_{x_1, x_2, \dots, x_m})^2 \Rightarrow \min: \quad (3.13)$$

Վերջինս դիֆերենցելով կամ ածանցելով ըստ $a_0, a_1, a_2, \dots, a_m$ գործակիցների և միաժամանակ ստացված հավասարումները հավասարեցնելով 0-ի, կստանանք՝

$$\begin{aligned} \frac{\partial f}{\partial a_0} &= \sum [2(y - a_0 - a_1 x_1 - a_2 x_2 - \dots - a_m x_m)](-1) = 0 \\ \frac{\partial f}{\partial a_1} &= \sum [2(y - a_0 - a_1 x_1 - a_2 x_2 - \dots - a_m x_m)](-x_1) = 0 \\ \frac{\partial f}{\partial a_2} &= \sum [2(y - a_0 - a_1 x_1 - a_2 x_2 - \dots - a_m x_m)](-x_2) = 0 \\ &\dots \dots \dots \\ \frac{\partial f}{\partial a_m} &= \sum [2(y - a_0 - a_1 x_1 - a_2 x_2 - \dots - a_m x_m)](-x_m) = 0: \end{aligned} \quad (3.14)$$

Այնուհետև, որոշ պարզեցումներից հետո, ստացվում է, այսպես կոչված, «նորմալ» հավասարումների համակարգ, որն ունի հետևյալ տեսքը.

հարաբերական շեղումը, կնշանակի յուրաքանչյուր ազդող գործոնի վարիացիայի թափը $/x_{\max} - x_{\min}/$ այնքան էլ մեծ չէ:

Իսկ պարզելու համար, թե ինչպիսի փոխկախվածության (ուղղակի, թե հակադարձ) մեջ են գտնվում արդյունքային ցուցանիշը (y) և ազդող գործոնները (x_i), անհրաժեշտ է հաշվարկել կոռելյացիայի գործակիցները, որոնք արտահայտվում են հետևյալ բանաձևով՝

$$r_{yx_i} = \frac{\overline{yx_i} - \bar{y} \cdot \bar{x_i}}{\sigma_y \cdot \sigma_{x_i}} \quad (i = 1, 2, \dots, m), \quad (3.16)$$

որտեղ՝

$\overline{yx_i}$ - արդյունքային ցուցանիշի (y) և ազդող i -րդ գործոններից (x_i) յուրաքանչյուրի միջև եղած արտադրյալի պարզ թվաբանական միջին մեծությունն է, որը հավասար է՝

$$\overline{yx_i} = \frac{\sum yx_i}{n}, \quad (3.17)$$

(n - ուսումնասիրվող ցուցանիշների տարբերակների թիվն է),
 $\bar{y}$ -ը և $\bar{x_i}$ - ը՝ համապատասխանաբար արդյունքային ցուցանիշի (y) և ազդող գործոնի (x_i) միջին մեծություններն են, որոնք որոշվում են հետևյալ բանաձևով՝

$$\bar{y} = \frac{\sum y}{n}, \quad \bar{x_i} = \frac{\sum x_i}{n}: \quad (3.18)$$

σ_y -ը և σ_{x_i} -ը՝ համապատասխանաբար արդյունքային ցուցանիշի (y) և ազդող գործոնի (x_i) միջին քառակուսային շեղումներն են, որոնք հաշվարկվում են հետևյալ բանաձևերով՝

$$\sigma_y = \sqrt{\frac{\sum (y - \bar{y})^2}{n}} = \sqrt{\bar{y}^2 - (\bar{y})^2}, \quad \sigma_{x_i} = \sqrt{\frac{\sum (x_i - \bar{x_i})^2}{n}} = \sqrt{\bar{x_i}^2 - (\bar{x_i})^2},$$

որտեղ՝

$$\bar{y}^2 = \frac{\sum y^2}{n}, \quad \bar{x_i}^2 = \frac{\sum x_i^2}{n}, \quad (\bar{y})^2 = \left(\frac{\sum y}{n}\right)^2, \quad (\bar{x_i})^2 = \left(\frac{\sum x_i}{n}\right)^2:$$

Այս բոլոր բանաձևերն էլ հաշվարկվում են հաշվարկային աղյուսակի հիման վրա:

Կոռելյացիայի գործակցի (r_{yx_i}) հաշվարկային արժեքը կարող է տարբեր լինել և ընկած լինել -1 -ից մինչև $+1$ սահմաններում ($-1 \leq r_{yx_i} \leq +1$): Որքան բարձր լինի կոռելյացիայի գործակիցը տվյալ սահմաններում, նշանակում է՝ արդյունքային ցուցանիշի և ազդող գործոնի միջև եղած փոխադարձ կապը սերտ է:

Եթե կոռելյացիայի գործակիցը բացասական է, ապա փոխադարձ կապը հակադարձ է, իսկ դրականի դեպքում կապն ուղղակի է: Գործնականում, եթե կոռելյացիայի գործակցի արժեքը $0,75$ և ավելի է, ապա փոխադարձ կապը բավականին բարձր է, և այն լիարժեք կարող ենք օգտագործել վիճակագրական վերլուծության մեջ:

Եթե կոռելյացիայի գործակիցը հավասար է -1 -ի կամ $+1$ -ի, նշանակում է՝ արդյունքային ցուցանիշի և ազդող գործոնի միջև փոխադարձ կապը ֆունկցիոնալ է:

Եթե կոռելյացիայի գործակիցները չեն գերազանցում $0,2-0,25$ մեծությունները, նշանակում է՝ արդյունքային ցուցանիշի և ազդող գործոնների միջև գործող փոխադարձ կապը թույլ է:

Եթե ստացված կոռելյացիայի գործակիցները բավականին բարձր են, ապա հաշվարկվում է կոռելյացիայի գործակցի միջին քառակուսային սխալի մեծությունը (σ_r), որն արտահայտվում է հետևյալ բանաձևով՝

$$\sigma_r = \frac{1 - (r_{yx_i})^2}{\sqrt{n}}: \quad (3.19)$$

Այնուհետև հաշվարկվում է կոռելյացիայի գործակցի հուսալիության չափանիշը (μ_r), որը հավասար է՝

$$\mu_r = \frac{r_{yx_i}}{\sigma_r}: \quad (3.20)$$

Հուսալիության չափանիշը համարվում է հավաստի, եթե այն մեծ է $2,5 - 3,0$ մեծություններից, հակառակ դեպքում այն անիմաստ է և կնշանակի y - ի և x_i -ի միջև փոխադարձ կապը թույլ է

եղել:

Եթե կոռելյացիայի գործակիցը բավականին բարձր է, ապա անհրաժեշտ է հաշվարկել x_i գործոնի ազդեցության չափը արդյունքային ցուցանիշի վրա՝ տոկոսով արտահայտված: Այդ ազդեցության չափի որոշումը կատարվում է դետերմինացիայի գործակցի (dyx_i) միջոցով, որն արտահայտվում է հետևյալ բանաձևով.

$$dyx_i = (r_{yx_i})^2 \cdot 100\% : \quad (3.21)$$

Այսինքն՝ դետերմինացիայի գործակիցը հավասար է կոռելյացիայի գործակցի քառակուսուն՝ տոկոսով արտահայտված:

Եթե արդյունքային ցուցանիշի վրա ազդող գործոնները թվով երկուսն են, ապա բազմագործոն-կոռելյացիայի գործակիցը հաշվարկվում է հետևյալ բանաձևով.

$$R_{yx_1x_2} = \sqrt{\frac{r_{yx_1}^2 + r_{yx_2}^2 - 2r_{yx_1} \cdot r_{yx_2} \cdot r_{x_1x_2}}{1 - r_{x_1x_2}^2}}, \quad (3.22)$$

որտեղ՝

r_{yx_1}, r_{yx_2} - արտահայտությունները զույգային կոռելյացիայի գործակիցներն են,

$r_{x_1x_2}$ - x_1 -ի և x_2 -ի միջև եղած կոռելյացիայի գործակիցն է, որն արտահայտվում է հետևյալ տեսքով՝

$$r_{x_1x_2} = \frac{\overline{x_1x_2} - \overline{x_1} \cdot \overline{x_2}}{\sqrt{(\overline{x_1^2} - \overline{x_1}^2)(\overline{x_2^2} - \overline{x_2}^2)}}, \quad (3.23)$$

իր հերթին՝

$$\overline{x_1^2} = \frac{\sum x_1^2}{n}, \quad \overline{x_2^2} = \frac{\sum x_2^2}{n}, \quad (\overline{x_1})^2 = \left(\frac{\sum x_1}{n}\right)^2, \\ (\overline{x_2})^2 = \left(\frac{\sum x_2}{n}\right)^2 : \quad (3.24)$$

Ինչպես զույգային կոռելյացիայի գործակցի դեպքում էր, այստեղ ևս հաշվարկվում են նաև բազմագործոն-կոռելյացիայի ընդհանուր գործակցի միջին քառակուսային սխալը (σ_r) և հուսալիության չափանիշը (μ_r), որոնք համապատասխանաբար հավասար են՝

$$\sigma_r = \frac{1 - R^2_{yx_1x_2\dots x_m}}{\sqrt{n}}, \quad \mu_r = \frac{R_{yx_1x_2\dots x_m}}{\sigma_r}, \quad (3.25)$$

Եթե $\mu_r \geq 2,5 - 3,0$ -ից, նշանակում է կոռելյացիայի ընդհանուր գործակիցը հավաստի է:

Բացի առանձին գործոնների և արդյունքային ցուցանիշի միջև եղած կոռելյացիայի գործակիցներից, խիստ անհրաժեշտ է հաշվարկել այդ նույն արդյունքային ցուցանիշի և ազդող բոլոր գործոնների փոխկախվածության աստիճանը, այսինքն՝ կոռելյացիայի ընդհանուր գործակիցը ($R_{yx_1x_2\dots x_m}$), որն արտահայտվում է հետևյալ բանաձևի տեսքով՝

$$R_{yx_1x_2\dots x_m} = \sqrt{\beta_1 r_{yx_1} + \beta_2 r_{yx_2} + \beta_3 r_{yx_3} + \dots + \beta_m r_{yx_m}} = \sqrt{\sum_{i=1}^m \beta_i r_{yx_i}}, \quad (3.26)$$

որտեղ՝

$\beta_1, \beta_2, \beta_3, \dots, \beta_m$ -երը ստանդարտացման այն գործակիցներն են, որոնք հաշվարկվում են հետևյալ ընդհանուր բանաձևով՝

$$\beta_i = \frac{a_i \sigma_{x_i}}{\sigma_y}, \quad (i = 1, 2, 3, \dots, m), \quad (3.27)$$

որտեղ՝

a_i -ն արդեն հաշվարկված բազմագործոն-կոռելյացիայի հավասարման ($a_1, a_2, a_3, \dots, a_m$) գործակիցներն են,

σ_{x_i} -ն ազդող գործոնների միջև քառակուսային շեղումներն են,

σ_y -ը արդյունքային ցուցանիշի միջին քառակուսային շեղումն է:

Ինչպես զույգային կոռելյացիայի գործակիցների դեպքում էր,

բազմագործոն-կոռելյացիայի ընդհանուր գործակցի մեծությունը ևս պետք է ընկած լինի -1 -ից $+1$ սահմաններում ($-1 \leq R_{yx_1x_2 \dots x_m} \leq +1$): Իսկ դետերմինացիայի ընդհանուր գործակիցը ($D_{yx_1x_2 \dots x_m}$) որոշվում է նույն բանաձևով, ինչ զույգային դետերմինացիայի դեպքում էր՝

$$D_{yx_1x_2 \dots x_m} = (R_{yx_1x_2 \dots x_m})^2 \cdot 100\%: \quad (3.28)$$

Դետերմինացիայի ընդհանուր գործակցով բնութագրվում է բոլոր գործոնների համատեղ ազդեցության չափը՝ տոկոսներով արտահայտված: Հաշվարկվում են նաև ընդհանուր կոռելյացիայի գործակիցը:

Տնտեսագիտական հետազոտությունների ժամանակ, բացի բազմագործոն-կոռելյացիոն վերլուծության մեթոդից, հաճախակի հանդիպում են ցուցանիշների այնպիսի համակցություններ, որոնք ունենում են աճման կամ նվազման տարբեր աստիճանի միտումներ և, ըստ այդմ էլ, հաճախակի օգտագործվում են տարբեր բանաձևեր՝

$$1. \text{միագործոն գծային՝ } y_{x_1} = a_0 + a_1 x_1, \quad (3.29)$$

$$2. \text{երկգործոն գծային՝ } y_{x_1, x_2} = a_0 + a_1 x_1 + a_2 x_2, \quad (3.30)$$

$$3. \text{միագործոն ոչ գծային (հիպերբոլային)՝ } y_{x_1} = a_0 + \frac{a_1}{x_1}, \quad (3.31)$$

$$4. \text{միագործոն ոչ գծային (պարաբոլային)՝ } y_{x_1} = a_0 + a_1 x_1 + a_2 x_1^2 + \dots + a_m x_1^m, \quad (3.32)$$

$$5. \text{ցուցչային՝ } y_{x_1} = a_0 a_1^{x_1} \quad (3.33)$$

և այլն՝ կախված ազդող գործոնի բնույթից:

Նշված բանաձևերում ընդգրկված $a_0, a_1, a_2, \dots, a_m$ գործոնների հաշվարկման համար կազմվում է «նորմալ» հավասարումների համապատասխան համակարգ:

Այսպես՝ միագործոն գծային հավասարման դեպքում այն ունենում է հետևյալ տեսքը.

$$\begin{cases} \sum y = m a_0 + a_1 \sum x_1 \\ \sum y x_1 = a_0 \sum x_1 + a_1 \sum x_1^2 \end{cases} \quad (3.34)$$

Երկգործոն գծայինի համար՝

$$\begin{cases} \sum y = m a_0 + a_1 \sum x_1 + a_2 \sum x_2 \\ \sum y x_1 = a_0 \sum x_1 + a_1 \sum x_1^2 + a_2 \sum x_1 x_2 \\ \sum y x_2 = a_0 \sum x_2 + a_1 \sum x_2 x_1 + a_2 \sum x_2^2 \end{cases} \quad (3.35)$$

Ոչ գծային հիպերբոլայինի (հակադարձ) համար՝

$$\begin{cases} \sum y = m a_0 + a_1 \sum \frac{1}{x_1} \\ \sum y x_1 = a_0 \sum x_1 + a_1 \sum \frac{1}{x_1^2} \end{cases} \quad (3.36)$$

Ոչ գծային միագործոն պարաբոլային կախվածության համար (2-րդ կարգի պարաբոլի դեպքում)՝

$$\begin{cases} \sum y = m a_0 + a_1 \sum x_1 + a_2 \sum x_1^2 \\ \sum y x_1 = a_0 \sum x_1 + a_1 \sum x_1^2 + a_2 \sum x_1^3 \\ \sum y x_2 = a_0 \sum x_1^2 + a_1 \sum x_1^3 + a_2 \sum x_1^4 \end{cases} \quad (3.37)$$

Ցուցչային կախվածության համար՝

$$\begin{cases} \sum \lg y = m \lg a_0 + \lg a_1 \sum x_1 \\ \sum \lg y x = \lg a_0 \sum x_1 + \lg a_1 \sum x_1^2 \end{cases} \quad (3.38)$$

Ինչպես միագործոն, այնպես էլ երկգործոն և բազմագործոն վիճակագրական վերլուծությունների դեպքում, անհրաժեշտ է, որպեսզի ուսումնասիրվող տարբերակների թիվը (n) մեծ լինի առնվազն 10-ից ($n > 10$): Այսինքն՝ տվյալ ուսումնասիրության ընթացքում ավելի ճշգրիտ են բնութագրվում արդյունքային ցուցանիշի վրա ազդող գործոնների գործակիցները ($a_1, a_2, a_3, \dots, a_m$) և կոռելյացիայի, դետերմինացիայի զույգային (մասնակի) ու բազմա-

գործոն ընդհանուր գործակիցները: Դրա համար, հավաստի տրվելու ստանալու նպատակով, վիճակագրական վերլուծություն իրականացնող յուրաքանչյուր ոք պետք է կատարի բազմատարբերակային դիտարկումներ կամ օգտագործի արդեն գոյություն ունեցող համապատասխան տեղեկատվությունը:

4. Շահույթի օգտագործման գնահատումը և վերլուծությունը

Բոլոր տեսակի տնտեսավարող սուբյեկտները ֆինանսատնտեսական գործունեության վերջնական արդյունքում ստանում են շահույթ կամ վնաս: Եթե տնտեսավարող սուբյեկտը շահույթ է ստանում, ապա պարտավոր է, օրենսդրությամբ սահմանված արտոնությունները հաշվի առնելուց հետո, հարկվող շահույթից պետական բյուջե վճարել շահութահարկ: Կերջինս հաշվարկվում է Հայաստանի Հանրապետությունում և արտերկրներում ստացված եկամուտների (համախառն եկամտի) հիման վրա՝ հաշվի առնելով նվազեցումները: Այսինքն՝ հարկվող շահույթը տնտեսավարող սուբյեկտների կողմից ստացված համախառն եկամտի և կատարվող նվազեցումների դրական տարբերությունն է: Շահութահարկը հաշվարկվում է՝ հարկվող շահույթի գումարը բազմապատկելով 20%-ով (2001 թ. հունվարի 1-ից՝ ըստ «Շահութահարկի մասին» փոփոխություններով հանդերձ նոր օրենքի): Եթե այդ տարբերությունը բացասական է կամ հավասար է 0-ի (այսինքն՝ հարկվող շահույթ չի առաջացել), ապա շահութահարկ չի վճարվում:

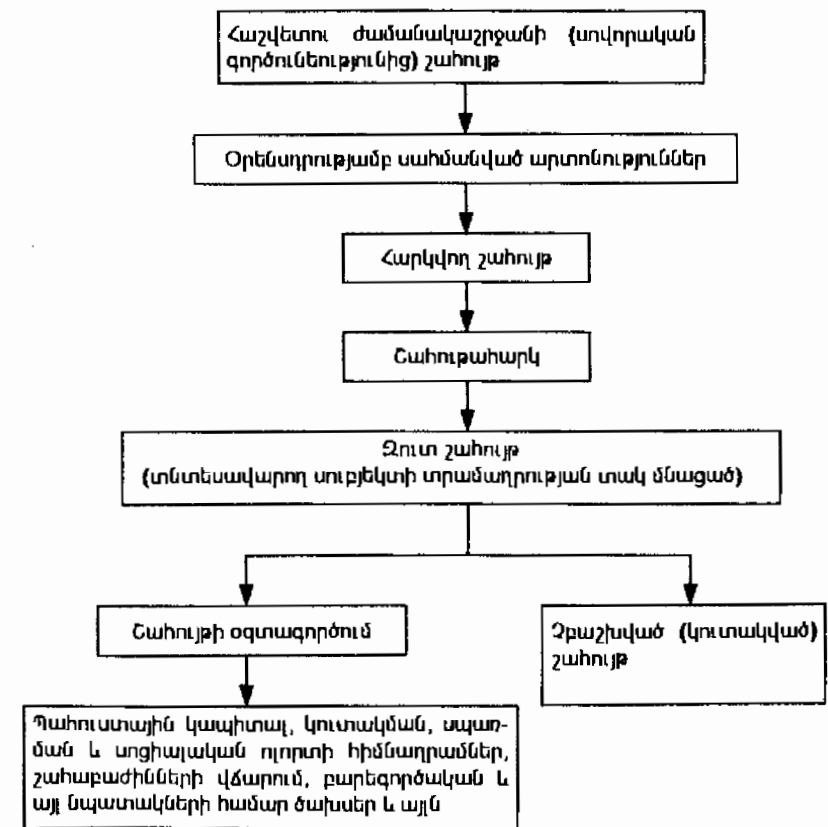
Շահութահարկի հաշվարկման համար անհրաժեշտ է ճիշտ հաշվարկել հարկվող շահույթը, նաև՝ համախառն եկամուտը և նվազեցումները: Կերջիններիս ճիշտ հաշվարկման համար անհրաժեշտ է որոշել՝

- թե կատարված գործարքներից առաջանում են արդյոք եկամուտներ կամ նվազեցումներ,
- եկամուտների և նվազեցումների առաջացման պահը,
- եկամուտների և նվազեցումների չափը (արժեքը):

Հարկ է նշել՝ բոլոր գործարքներից չէ, որ առաջանում են եկամուտներ կամ նվազեցումներ: Օրինակ, եթե տնտեսավարող սուբյեկտը կամ կազմակերպությունը բանկային հաշիվներից հանում է

դրամ և մուտքագրում դրամարկղ, ապա այդ գործարքից եկամուտ կամ նվազեցում չի առաջանում (չնայած տվյալ գործարքը պահանջում է հաշվապահական ձևակերպում): Հետևաբար, տնտեսավարող սուբյեկտը կամ կազմակերպությունը առաջին հերթին պետք է տարանջատի եկամուտներ կամ նվազեցումներ առաջացնող գործարքները այլ գործարքներից:

Տնտեսավարող սուբյեկտը հարկվող շահույթից շահութահարկ վճարելուց հետո արդյունքում ստանում է զուտ շահույթ, որը մնում է նրա տրամադրության տակ, և այն տնօրինում է ինքնուրույն՝ բաշխման առումով: Իսկ թե ինչպիսի կառուցվածք ունի շահույթի օգտագործումը, ներկայացնենք գծապատկերի տեսքով (4.1):

Գծ. 4.1. Շահույթի օգտագործման կառուցվածքը

Ձուտ շահույթի օգտագործման հիմնական ուղղություններն են՝ պահուստային կապիտալին հատկացումները, կուտակման, սպառման և սոցիալական ոլորտի հիմնադրամների կազմավորումը, շահաբաժինների վճարումը (բաժնետիրական ընկերությունների դեպքում), բարեգործական և այլ նպատակների համար մասնահանումները: Ձուտ շահույթի այն մասը, որը չի օգտագործվում տնտեսավարող սուբյեկտի կողմից, մնում է որպես չբաշխված շահույթ կամ կուտակված շահույթ:

Անվաճող ներկայացնենք՝ ուսումնասիրելով մի տնտեսավարող սուբյեկտ, որը բաժնետիրական ընկերություն է: Դրա ստացած զուտ շահույթի օգտագործման մասին ավելի հստակ պատկերացում ունենալու նպատակով կազմենք աղյուսակ (4.1), որում, երկու տարվա կտրվածքով, նշենք զուտ շահույթի օգտագործման ուղղությունները՝ կատարելով համապատասխան վերլուծություններ ու եզրահանգումներ (աղյուսակում օգտագործել ենք հավելված 2-ի տվյալները):

Աղյուսակ 4.1

Ձուտ շահույթի օգտագործումը

Ցուցանիշների անվանումը	Նախորդ տարի (ժամանակաշրջան)	Հաշվետու տարի (ժամանակաշրջան)	Հազ. դրամ	
			Շեղումը (+,-)	
			բացարձակ, հազ. դրամ	հարաբերական, %
1	2	3	4(ս3 - ս2)	5(ս4 : ս2)
Ձուտ շահույթ (հարկումից հետո), այդ թվում օգտագործվել է հետևյալ նպատակների համար.	19484	86395	66911	343,4
- պահուստային կապիտալի	2547	11384	8837	347,0
- կուտակման հիմնադրամի	7643	40358	32715	428,0
- սպառման հիմնադրամի	1698	5197	3499	206,1
- սոցիալական ոլորտի հիմնադրամի	5096	19046	13950	273,7
- շահաբաժինների վճարում	-	-	-	-
- բարեգործական և այլ նպատակների համար	-	-	-	-
Ընդամենը չբաշխված շահույթ	2500	10410	7910	316,4

Ինչպես երևում է աղյուսակի տվյալներից, հաշվետու տարում տնտեսավարող սուբյեկտի զուտ շահույթը 66911 հազ. դրամով կամ 343,4%-ով ավելացել է նախորդ տարվա համեմատությամբ:

Ավելի արագ տեմպերով աճել են նաև զուտ շահույթից կուտակման հիմնադրամի գծով բաշխվող գումարները՝ 32715 հազ. դրամով կամ 4,3 անգամ (428%), որը կազմում է բացարձակ զուտ շահույթի 48,9%-ը ($32715 : 66911 \times 100\%$): Այսինքն՝ տնտեսավարող սուբյեկտը նպատակ է դրել զալիք ժամանակաշրջանում ընդլայնել իր արտադրության ծավալները կամ ձեռք բերել տնտեսական նոր միջոցներ:

Ինչպես նախորդ, այնպես էլ հաշվետու տարիներին տնտեսավարող սուբյեկտը, որպես բաժնետիրական ընկերություն, նպատակահարմար է գտել չկատարել շահաբաժինների վճարում: Շահաբաժինը զուտ շահույթի մի մասն է, որը բաժին է ընկնում յուրաքանչյուր բաժնետոմսին և ենթակա է բաժանման՝ բաժնետերերի միջև: Ինչպես երևում է աղյուսակի տվյալներից, տնտեսավարող սուբյեկտը հաշվետու տարում՝ նախորդի համեմատությամբ ունեցել է 7910 հազ. դրամի չափով չբաշխված շահույթի ավելացում և կարող է հաշվետու տարում իր տրամադրության տակ գտնվող 10410 հազ. դրամ չբաշխված շահույթն օգտագործել շահաբաժինների վճարման կամ նոր բաժնետոմսերի թողարկման համար: Այդ մասին որոշում կարող է կայացնել բաժնետերերի խորհուրդը: Վերջինս կարող է որոշում կայացնել նաև ստացված զուտ շահույթի ողջ գումարը նպատակաուղղել միայն կուտակման հիմնադրամի կազմավորման համար:

5. Շահութաբերության ցուցանիշների համակարգը և հաշվարկման մեթոդները

Տնտեսավարող սուբյեկտների շահութաբերության ցուցանիշները բնութագրում են դրանց եկամտաբերությունը: Դրանք հաշվարկվում են հարաբերակցությամբ և արտահայտվում են հիմնականում տոկոսներով:

Միջազգային պրակտիկայում բոլոր տեսակի ձեռնարկատիրական գործունեությունները, որոնք իրականացվում են տնտեսավարող տարբեր սուբյեկտների կողմից, հանդես են գալիս 3 հիմնական ոլորտների գծով՝

- գործառնական կամ հիմնական գործունեություն,
- ներդրումային (բաժնետոմսերի, այլ արժեթղթերի, կապիտա-

լի ներդրումների և այլ տեսքով) գործունեություն,

- ֆինանսական (ստացված կամ վճարված շահաբաժինների, տոկոսների և այլ տեսքով) գործունեություն:

Ելնելով վերոնշյալներից՝ գործնական վերլուծության ընթացքում եկամտաբերության գնահատման գծով կիրառվում են հետևյալ խումբ հարաբերական ցուցանիշները՝ արտադրանքի, հիմնական և նյութական ընթացիկ (շրջանառու) ակտիվների, ներդրումների, ընդհանուր ակտիվների և ոչ ընթացիկ ու ընթացիկ ակտիվների գծով: Օրինակ՝ արտադրանքի եկամտաբերությունը որոշվում կամ գնահատվում է հարաբերական այնպիսի ցուցանիշներով, ինչպիսիք են՝ իրացվող, թողարկվող արտադրանքների շահութաբերությունը:

Տնտեսավարող սուբյեկտների շահութաբերության հիմնական ցուցանիշները¹ կարող ենք ներառել հետևյալ խմբերում՝

1. արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) շահութաբերության ցուցանիշներ,

2. ակտիվների (ոչ ընթացիկ և ընթացիկ) շահութաբերության ցուցանիշներ,

3. դրամական միջոցների հոսքերի (շարժի) հիման վրա հաշվարկվող շահութաբերության ցուցանիշներ:

Շահութաբերության մակարդակը բնորոշող 1-ին խումբ ցուցանիշները բնութագրվում են՝ հիմք ընդունելով տնտեսավարող սուբյեկտների գործունեության տարբեր փուլերում ստացվող շահույթի (իրացումից շահույթ, սովորական գործունեությունից շահույթ, հարկման ենթակա շահույթ և զուտ շահույթ) մեծությունը, և հաշվարկվում են ֆինանսական հաշվետվություններում արտացոլված տվյալների հիման վրա:

Այսպես, իրացումից շահույթի հիման վրա հաշվարկվող շահութաբերության մակարդակը՝ $\tau_{\text{մակ.}(1)}$, իրենից ներկայացնում է արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) իրացման դիմաց ստացվող շահույթի (ԻՇ) և իրացումից զուտ հասույթի (ԻԶՀ) հարաբերակցությունը: Այն արտահայտվում է հետևյալ բանաձևով՝

$$\tau_{\text{մակ.}(1)} = \frac{\text{ԻՇ}}{\text{ԻԶՀ}} \times 100\%: \quad (5.1)$$

Այս ցուցանիշը հաշվարկվում է նաև լրիվ ինքնարժեքի (ԼԻ) մեծությունը (իրացվող արտադրանքի, ապրանքների, աշխատանքների, ծառայությունների հետ կապված ծախսերի և առևտրային ու վարչական ծախսերի հանրագումարն է) հաշվի առնելով՝

$$\tau_{\text{մակ.}(1)} = \frac{\text{ԻԶՀ} - \text{ԼԻ}}{\text{ԻԶՀ}} \times 100\%: \quad (5.2)$$

Հաշվետու ժամանակաշրջանում սովորական գործունեությունից ստացված շահույթի հիման վրա շահութաբերության մակարդակը՝ $\tau_{\text{մակ.}(2)}$, հաշվարկվում է սովորական գործունեության շահույթի (ՍԳՇ) և իրացումից զուտ հասույթի հարաբերակցությամբ՝

$$\tau_{\text{մակ.}(2)} = \frac{\text{ՍԳՇ}}{\text{ԻԶՀ}} \times 100\%: \quad (5.3)$$

Հարկման ենթակա շահույթի հիման վրա շահութաբերության մակարդակը՝ $\tau_{\text{մակ.}(3)}$, հաշվարկվում է մինչև հարկումը եղած շահույթի (ՀԵՇ) և իրացումից զուտ հասույթի (ԻԶՀ) հարաբերակցությամբ: Այն արտահայտվում է հետևյալ բանաձևով՝

$$\tau_{\text{մակ.}(3)} = \frac{\text{ՀԵՇ}}{\text{ԻԶՀ}} \times 100\%: \quad (5.4)$$

Զուտ շահույթի հիման վրա շահութաբերության մակարդակը՝ $\tau_{\text{մակ.}(4)}$, հաշվարկվում է հարկումից հետո տնտեսավարող սուբյեկտի ենթակայության տակ մնացած զուտ շահույթի (ԶՇ) և իրացումից զուտ հասույթի (ԻԶՀ) հարաբերակցությամբ: Այն արտահայտվում է հետևյալ բանաձևով՝

$$\tau_{\text{մակ.}(4)} = \frac{\text{ԶՇ}}{\text{ԻԶՀ}} \times 100\%: \quad (5.5)$$

Շահութաբերության վերոնշյալ մակարդակներից յուրաքանչյուրը բնութագրում է մեկ միավոր զուտ հասույթի հաշվով ստացված շահույթի գումարի չափը կամ ընդամենը իրացումից հասույթում շահույթի տեսակարար կշիռը՝ տոկոսով արտահայտված:

Կարևոր նշանակություն ունի հաշվարկել նաև արտադրանքի առանձին տեսակների գծով իրացվող ապրանքի շահութաբերու-

¹ Ковалев В.В., Патров В.В. Как читать баланс. М., 1998, с. 267.

թյունը, որը որոշվում է իրացումից շահույթի (ԻՇ) և լրիվ ինքնարժեքի (ԼԻ) հարաբերությամբ՝ տոկոսով արտահայտված: Այս ցուցանիշը բնութագրում է տնտեսավարող սուբյեկտի հիմնական գործունեության շահութաբերությունը ($\langle Q \rangle_{շահութ.}$, որն արտահայտվում է հետևյալ բանաձևով՝

$$\langle Q \rangle_{շահութ.} = \frac{\text{ԻՇ}}{\text{ԼԻ}} \times 100\%: \quad (5.6)$$

Միջազգային պրակտիկայում այս ցուցանիշի մեծությունը հաշվարկվում է՝ հիմք ընդունելով ոչ թե իրացումից զուտ հասույթի մեծությունը, այլ արտադրվող յուրաքանչյուր ապրանքի իրացման արժեքը կամ մեծածախ գինը (ՄԳ): Այն արտահայտվում է հետևյալ բանաձևով՝

$$\langle Q \rangle_{շահութ.} = \frac{\text{ՄԳ} - \text{ԼԻ}}{\text{ՄԳ}} \times 100\%: \quad (5.7)$$

Իրացվող արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) շահութաբերության մակարդակի (նախորդ, հաշվետու ժամանակաշրջանների և ըստ պլանի) հաշվարկման ու դրա վրա ազդող գործոնների վերլուծության համար օգտագործվում են տնտեսավարող սուբյեկտի «Ֆինանսական արդյունքների մասին հաշվետվությունը», ֆինանսական պլանը և հաշվառման այլ ռեգիստրներ:

Շահութաբերության մակարդակը բնութագրող 2-րդ խումբ ցուցանիշների հաշվարկման համար հիմք են հանդիսանում տնտեսավարող սուբյեկտի ենթակայության տակ գտնվող զուտ շահույթը (ՋՇ) և ընդհանուր կապիտալը (ակտիվները) (ԸԿ), ներդրումային (սեփական կապիտալ + ոչ ընթացիկ կամ երկարաժամկետ պարտավորություններ) կապիտալը (ՆԿ) և սեփական (բաժնետիրական) կապիտալը (ՍԿ): Դրանցից յուրաքանչյուրն արտահայտվում է առանձին բանաձևով:

1. Ընդհանուր կապիտալի (ակտիվների) շահութաբերությունը որոշվում է հետևյալ հարաբերակցությամբ՝

$$(\text{ԸԿ})_{շահութ.} = \frac{\text{ՋՇ}}{\text{ԸԿ}} \times 100\%: \quad (5.8)$$

2. Ներդրումային կապիտալի շահութաբերությունը արտահայտվում է հետևյալ հարաբերակցությամբ՝

$$(\text{ՆԿ})_{շահութ.} = \frac{\text{ՋՇ}}{\text{ՆԿ}} \times 100\%: \quad (5.9)$$

3. Սեփական (բաժնետիրական) կապիտալի շահութաբերությունը հավասար է հետևյալ հարաբերակցությանը՝

$$(\text{ՍԿ})_{շահութ.} = \frac{\text{ՋՇ}}{\text{ՍԿ}} \times 100\%: \quad (5.10)$$

Եթե նշված հարաբերակցություններով հաշվարկված շահութաբերության մակարդակները բավականին ցածր են սահմանված նորմայից, ուրեմն տնտեսավարող սուբյեկտին պետք է մտահոգի ֆինանսական լծակների կարգավորումը, այսինքն՝ եկամտաբերության ավելացման նպատակով պետք է օգտվի երկարաժամկետ վարկերից և այլ տեսակի ներգրավվող փոխառու միջոցներից: Միաժամանակ պետք է հաշվի առնել նաև այն հանգամանքը, որ շահութաբերությունը բնորոշող բոլոր ցուցանիշներն էլ կարևոր են իրենց էությամբ, և յուրաքանչյուր տնտեսավարող սուբյեկտ պետք է ապահովի ընդհանուր ակտիվների, ներդրումների և սեփական (բաժնետիրական) կապիտալի մեկ միավորի հաշվով ավելի շատ զուտ շահույթի ստացում: Սեփական կապիտալի շահութաբերությունը հատկապես բնութագրում է տնտեսական կայուն աճի ապահովումը, այսինքն՝ որքան բարձր լինի այս ցուցանիշը, կնշանակի տնտեսավարող սուբյեկտը գտնվում է տնտեսապես և ֆինանսապես կայուն վիճակում:

Շահութաբերության հաշվարկված յուրաքանչյուր մակարդակ համարելով արդյունքային ցուցանիշ, կարող ենք կազմել տարբեր գործոններով ազդեցության մոդելներ: Դրանցից են՝

- երկգործոնային մոդելը, եթե արդյունքային ցուցանիշը ընդհանուր ակտիվների շահութաբերությունն է, ապա արտահայտվում է հետևյալ տեսքով՝

$$\frac{\text{ՋՇ}}{\text{ԸԿ}} = \frac{\text{ՋՇ}}{\text{ԻՇՀ}} \times \frac{\text{ԻՇՀ}}{\text{ԸԿ}}: \quad (5.11)$$

Այս մոդելում կա փոխկապվածություն ընդհանուր ակտիվների,

իրացման շահութաբերությունների և ակտիվների շրջանառելիության միջև: Այսինքն՝ ընդհանուր ակտիվների ցածր շահութաբերության բարձրացման համար անհրաժեշտ է ձգտել ավելացնել ակտիվների մեկ միավորին բաժին ընկնող իրացումից զուտ հասույթի գումարի չափը կամ արագացնել ակտիվների պտույտները:

- Հինգգործունային մոդելը, եթե արդյունքային ցուցանիշը նույնն է և միաժամանակ երկգործունային մոդելում ներառված երկու գործոններից բացի կան նաև լրացուցիչ երեք ազդող գործոններ, ապա՝

ա) ֆինանսական կախվածության ցուցանիշը, որը բնութագրում է ընդհանուր և սեփական կապիտալների հարաբերակցությունը,

բ) սեփական և ներդրումային կապիտալների հարաբերակցության ցուցանիշը,

գ) ներդրումային և ընդհանուր կապիտալների հարաբերակցության ցուցանիշը:

Այսինքն՝ արդյունքային ցուցանիշի և ազդող գործոնների միջև եղած փոխկախվածությունը կարտահայտվի հետևյալ բանաձևով՝

$$\frac{ԶԸ}{ԸԿ} = \frac{(1)}{ԻԶՀ} \times \frac{(2)}{ԸԿ} \times \frac{(3)}{ՍԿ} \times \frac{(4)}{ՆԿ} \times \frac{(5)}{ԸԿ} : \quad (5.12)$$

Բերված մոդելում արդյունքային ցուցանիշ համարվող ընդհանուր ակտիվների շահութաբերության ավելացումը կախված է նաև 3-րդ գործոնից (ֆինանսական կախվածության ցուցանիշ) այն չափով, թե որքան մասն է կազմում սեփական կապիտալի բաժինը ընդհանուր ակտիվներում կամ այդ ակտիվների կազմավորման աղբյուրներում (հաշվեկշռի պասիվում): Այսինքն՝ որքան բարձր լինի սեփական կապիտալի տեսակարար կշիռը կազմավորման աղբյուրներում, կնշանակի տնտեսավարող սուբյեկտն ի վիճակի է ավելացնելու ընդհանուր ակտիվների շահութաբերության մակարդակը: Ելնելով 3-րդ գործոնի տնտեսագիտական մեկնաբանությունից, պետք է նշել, որ տվյալ հարաբերակցությունը որքան 1,0 գործակցին մոտ լինի, այնքան արդյունավետ է: Ըստ 4-րդ գործոնի տնտեսագիտական մեկնաբանության, որքան բարձր լինի սեփական կապիտալի բաժինը ներդրումային կապիտալի նկատ-

մամբ և միաժամանակ այն օգտագործվի նպատակային, այնքան նպաստավոր պայմաններ կստեղծվեն ընդհանուր ակտիվների շահութաբերության բարձրացման համար: Վերջին 5-րդ գործոնը բնութագրում է ընդհանուր կապիտալի մեկ միավորին բաժին ընկնող ներդրումային (սեփական կապիտալի և ոչ ընթացիկ պարտավորությունների հանրագումարը) կապիտալի չափը: Որքան ներդրումային կապիտալի տեսակարար կշիռը մեծ լինի ընդհանուր կապիտալում և այն օգտագործվի նպատակային, այնքան լավ: Այս գործոնը կարևոր ցուցանիշ է հատկապես տնտեսապես զարգացող երկրների (այդ թվում նաև Հայաստանի Հանրապետության) համար, քանի որ եթե այդ ներգրավված ներդրումներն օգտագործվեն նպատակային տնտեսավարող սուբյեկտների և նմանատիպ այլ կազմակերպությունների կողմից, ապա դրանք կընպաստեն այդ սուբյեկտների և տվյալ երկրի եկամուտների ավելացմանը:

Շահութաբերության 3-րդ խումբ ցուցանիշները ձևավորվում են նախորդ երկու խումբ ցուցանիշների հիման վրա, երբ շահույթի փոխարեն հանդես են գալիս դրամական միջոցների զուտ հոսքերը (ՂՄԶՀ): Այսինքն՝ կարող ենք հաշվարկել դրամական միջոցների (դրամով և արտարժույթով) զուտ հոսքերը (մուտքագրումների և ելքագրումների տարբերությունը)՝

- իրացումից ստացվող զուտ հասույթի նկատմամբ, որն արտահայտվում է հետևյալ հարաբերակցությամբ՝

$$(\text{ԻԶՀ})_{\text{շահույթ}} = \frac{\text{ՂՄԶՀ}}{\text{ԻԶՀ}} \times 100\%, \quad (5.13)$$

- ընդհանուր կապիտալի (ակտիվների) նկատմամբ, որը հավասար է՝

$$(\text{ԸԿ})_{\text{շահույթ}} = \frac{\text{ՂՄԶՀ}}{\text{ԸԿ}} \times 100\%, \quad (5.14)$$

- սեփական (բաժնետիրական) կապիտալի նկատմամբ, որն արտահայտվում է հետևյալ հարաբերակցությամբ՝

$$(\text{ՍԿ})_{\text{շահույթ}} = \frac{\text{ՂՄԶՀ}}{\text{ՍԿ}} \times 100\%: \quad (5.15)$$

Շահութաբերության գնահատման ցուցանիշները և դրանց հաշվարկման մեթոդիկան

Ցուցանիշների անվանումը	Պայմ. նշանակումներ	Գումարը (հազ. դրամ) նախորդ տարի (1999 թ.)	հաշվետու տարի (2000 թ.)	բացարձակ, հազ. դր.	հարաբերական, %
1	2	3	4	5(ս4-ս3)	6(ս5-ս3)
I. Ելակետային					
1. իրացումից զուտ հասույթ	ԻԶՀ	517481	794709	277228	53,6
2. իրացված արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) լրիվ ինքնարժեք	ԼԻ	482975	658123	175148	36,3
3. իրացումից շահույթ	ԻՇ	34506	136586	102080	295,8
4. սովորական (ֆինանսատնտեսական) գործունեության շահույթ	ՍԳՇ	26790	119667	92877	346,7
5. զուտ շահույթ հաշվումից հետո	ԶՇ	19484	86395	66911	343,4
6. սեփական կապիտալի միջին մեծությունը	ՍԿ	205555	216102	10547	5,1
7. ընթացիկ (շրջանառու) ակտիվների միջին մեծությունը	ԸԱ	204657	295822	91165	44,5
8. հաշվեկշռի հանրագումարի միջին մեծությունը	Հ	319055	416730	97675	30,6
9. ոչ ընթացիկ (հիմնական միջոցներ և այլ ներդրումներ) ակտիվների միջին մեծությունը	ՈՈԱ	114398	120908	6510	5,7
10. նյութական ընթացիկ (շրջանառու) ակտիվների միջին մեծությունը	ՆԸԱ	46333	178212	131879	284,6
11. ոչ ընթացիկ պարտավորությունների միջին մեծությունը	ՈՈՊ	7918	65589	57671	728,4
II. հաշվարկային, %					
12. իրացվող արտադրանքի շահութաբերությունը (տ.3 : տ.1)	(ԻԱ) ₂	6,7	17,2	10,5	156,7
13. սեփական կապիտալի շահութաբերությունը (տ.5 : տ.6)	(ՍԿ) ₂	9,5	40,0	31,5	331,6
14. հիմնական գործունեության շահութաբերությունը (տ.3 : տ.2)	(ՀԳ) ₂	7,1	20,8	13,7	193,0
15. ընդհանուր կապիտալի շահութաբերությունը (տ.5 : տ.8)	(ԸԿ) ₂	6,1	20,8	14,6	239,3
16. ընթացիկ ակտիվների շահութաբերությունը (տ.5 : տ.7)	(ԸԱ) ₂	9,5	29,2	19,7	207,4
17. ներդրումների շահութաբերությունը տ.4 : (տ.6 + տ.11)	Ն ₂	12,6	42,5	29,9	237,3
18. շահույթի նորման [տ.4 : (տ.9 + տ.10)]	Շ ₀	16,7	40,0	23,3	139,5
19. վաճառքի ծավալի շահութաբերությունը (տ.5 : տ.1)	(ՎԾ) ₂	3,8	10,9	7,1	186,8

Շահութաբերության գծով բոլոր ցուցանիշները հաշվարկելու համար, որպես տեղեկատվական աղբյուրներ, հանդես են գալիս ֆինանսական հաշվետվությունների ձևերը (№ 1, 2, 4): Այդ ցուցանիշները պատկերացում են տալիս տնտեսավարող սուբյեկտների ֆինանսական հնարավորությունների մասին, այն է՝ ժամանակին մարելու կրեդիտորներին (հարկերի, աշխատավարձերի վճարում, սոցիալական ապահովագրության վճարներ և այլն), փոխառուներին (վարկերի, փոխառությունների հետ վերադարձում, տոկոսավճար և այլն) և բաժնետերերին (շահաբաժինների վճարում և այլն) ունեցած պարտքային պարտավորությունները: Շահութաբերության նմանատիպ ցուցանիշների հաշվարկումը լայնորեն տարածված է շուկայական տնտեսություն վարող երկրներում, քանի որ դրանց մեծությունով է պայմանավորված տնտեսավարող սուբյեկտների ֆինանսական դրության կարգավորումը:

Այժմ ներկայացնենք շահութաբերության գնահատման այն ցուցանիշների համակարգը և դրանց հաշվարկման մեթոդիկան, որոնք ավելի հաճախակի են օգտագործվում ֆինանսատնտեսական գործունեության վերլուծության ժամանակ (աղյուսակ 5.1):

Այդ ցուցանիշներն են՝

1. իրացվող արտադրանքի շահութաբերությունը (ԻԱ)_{շահույթ.}
2. սեփական կապիտալի շահութաբերությունը (ՍԿ)_{շահույթ.}
3. հիմնական գործունեության շահութաբերությունը (ՀԳ)_{շահույթ.}
4. ընդհանուր կապիտալի շահութաբերությունը (ԸԿ)_{շահույթ.}
5. ընթացիկ ակտիվների շահութաբերությունը (ԸԱ)_{շահույթ.}
6. ներդրումների շահութաբերությունը (Ն)_{շահույթ.}
7. շահույթի նորման (Շ)_{ն.}
8. վաճառքի ծավալի շահութաբերությունը (ՎԾ)_{շահույթ.}

Նշված ցուցանիշները հաշվարկելու համար անհրաժեշտ են հետևյալ ելակետային տվյալները՝

- իրացումից զուտ հասույթը,
- իրացված արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) լրիվ ինքնարժեքը,
- իրացումից շահույթը,
- սովորական (ֆինանսատնտեսական) գործունեության շահույթը,
- զուտ շահույթը (հարկումից հետո),

- սեփական կապիտալի միջին մեծությունը,
- ընթացիկ ակտիվների միջին մեծությունը,
- հաշվեկշռի հանրագումարի միջին մեծությունը,
- ոչ ընթացիկ ակտիվների միջին մեծությունը,
- նյութական ընթացիկ ակտիվների միջին մեծությունը,
- ոչ ընթացիկ պարտավորությունների միջին մեծությունը:

Շահութաբերության մակարդակի հաշվարկման մեթոդները տրված են աղյուսակ 5.1-ում (տող 12-19): Աղյուսակի տվյալներից երևում է, որ շահութաբերության մակարդակը բոլոր ցուցանիշների գծով հաշվետու տարում գերազանցել է նախորդ տարվան և ամենաբարձրն է եղել ներդրումների շահութաբերության համար: Այն կազմել է 42,5% և գերազանցել է նախորդ տարվա մակարդակին՝ 237,3%-ով: Հաշվետու տարում բավականին բարձր են եղել նաև սեփական կապիտալի մեկ միավորին բաժին ընկնող զուտ շահույթի (հարկումից հետո) գումարի չափը՝ 0,40 միավոր կամ 40%, ինչպես նաև նույն չափով շահույթի նորման՝ ոչ ընթացիկ ակտիվների և նյութական ընթացիկ ակտիվների միավորի հաշվով: Ամենացածրը վաճառքի ծավալի շահութաբերությունն է, որը նախորդ տարում կազմել է 3,8 %:

6. Շահութաբերության ցուցանիշների գործոնային վերլուծությունը

Շահութաբերությունը բնութագրող ցուցանիշների մակարդակի և դինամիկայի վրա ազդեցություն են գործում արտադրատնտեսական գործունեությանը նպաստող բոլոր գործոնները, այդ թվում՝ արտադրության կազմակերպման ու կառավարման մակարդակը, ընդհանուր ակտիվների (կապիտալի) կառուցվածքը և դրա կազմավորման աղբյուրները, արտադրական ռեսուրսների օգտագործման աստիճանը, արտադրանքի ծավալը, կառուցվածքը և որակը, արտադրանքի արտադրության և իրացման հետ կապված ծախսերը, տարբեր գործունեություններից ստացված շահույթը և դրա օգտագործման ուղիները:

Շահութաբերության ցուցանիշների գործոնային վերլուծության մեթոդաբանական հիմնվում է այդ շահութաբերության ցուցանիշներից յուրաքանչյուրի առանձնահատկությունների վրա՝ ելնելով ազդող

գործոնների հատկանիշներից¹, այսինքն, թե դրանցից որոնք են զգալի ազդեցություն գործում արդյունքային ցուցանիշ համարվող շահութաբերության մակարդակի վրա:

Այսպես, օրինակ, ընդհանուր ակտիվների (կապիտալի) շահութաբերության վերլուծության համար կարելի է օգտագործել երկու, երեք կամ հինգգործոնային մոդել: Օգտագործելի բոլոր գործոնային մոդելների հիմքում ընկած է հետևյալ հարաբերակցությունը՝

$$\begin{aligned} (ԸԿ)_{\text{շահութ.}} &= \frac{ԻՇ}{ԸԿ} = \frac{ԻՇ}{ԻԶՀ} \times \frac{ԻԶՀ}{ԸԿ} = \frac{ԻՇ}{ԸԿ} = \frac{\frac{ԻՇ}{ԻԶՀ}}{\frac{ԸԸԱ}{ԻԶՀ} + \frac{ԸԱ}{ԻԶՀ}} = \\ &= \frac{1 - \frac{ԼԻ}{ԻԶՀ}}{\frac{ԸԸԱ}{ԻԶՀ} + \frac{ԸԱ}{ԻԶՀ}} = \frac{1 - \left(\frac{ԱԿ}{ԻԶՀ} + \frac{ՆԾ}{ԻԶՀ} + \frac{ԱՀ}{ԻԶՀ} \right)}{\frac{ԸԸԱ}{ԱՀ} \times \frac{ԱՀ}{ԻԶՀ} + \frac{ԸԱ}{ԻԶՀ}}, \end{aligned} \quad (6.1)$$

որտեղ՝

(ԸԿ)_{շահութ.} - ընդհանուր կապիտալի (ակտիվների) շահութաբերությունն է,

ԻՇ - արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) իրացումից շահույթն է,

ԸԿ - ընդհանուր կապիտալի (ակտիվների) միջին մեծությունն է ուսումնասիրվող ժամանակամիջոցում,

ԸԸԱ(ՀԱ) - ոչ ընթացիկ ակտիվների (հիմնական միջոցների և այլ ներդրումների) միջին մեծությունն է ուսումնասիրվող ժամանակամիջոցում,

ԸԱ - ընթացիկ (շրջանառու) ակտիվների միջին մեծությունն է ուսումնասիրվող ժամանակամիջոցում,

ԻԶՀ - արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) իրացումից զուտ հասույթն է,

ԼԻ - իրացվող արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) լրիվ ինքնարժեքն է,

¹ Ковалев А.М., Привалов В.П. Анализ финансового состояния предприятия. М., 1997, с. 97.

ԱՎ - աշխատանքի վարձատրությունն է՝ սոցիալական ապահովագրության հատկացումներով,

ՆԾ - արտադրության և իրացման գործընթացում նյութական, առևտրային և վարչական ծախսումներն են,

ԱՀ - տարեկան ամորտիզացիոն հատկացումների գումարն է,

$\frac{ԻՇ}{ԻԶՀ}$ - հարաբերությունը՝ արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) իրացման շահութաբերությունն է,

$\frac{ԸՎ}{ԻԶՀ}$ - հարաբերակցությունը բնութագրում է ընդհանուր կապիտալի (ակտիվների) հատույցի միջին մեծությունը,

$\frac{ԼԻ}{ԻԶՀ}$ - հարաբերակցությունը իրացումից հասույթի մեկ միավորին բաժին ընկնող լրիվ ինքնարժեքն է,

$\frac{ԱՎ}{ԻԶՀ}, \frac{ՆԾ}{ԻԶՀ}, \frac{ԱՀ}{ԻԶՀ}$ - հարաբերությունները համապատասխանաբար իրացումից զուտ հասույթի մեկ միավորին բաժին ընկնող աշխատավարձն է՝ սոցիալական ապահովագրության հատկացումներով, նյութական ծախսումները և ամորտիզացիոն հատկացումները,

$\frac{ՈԸԱ(ՀՄ)}{ԱՀ}$ - հարաբերակցությունը բնութագրում է ոչ ընթացիկ ակտիվների (հիմնական միջոցների) շրջանառելիության միջին արագությունը,

$\frac{ՈԸԱ(ՀՄ)}{ԻԶՀ}$ - հարաբերակցությունը բնորոշում է իրացումից զուտ հասույթի կապիտալատարությունը ոչ ընթացիկ ակտիվների (հիմնական միջոցների) գծով կամ իրացումից զուտ հասույթի մեկ միավորին բաժին ընկնող ոչ ընթացիկ ակտիվների կամ հիմնական միջոցների գումարի միջին չափը,

$\frac{ԻԶՀ}{ՈԸԱ(ՀՄ)}$ - ոչ ընթացիկ ակտիվների (հիմնական միջոցների) հատույցն է,

$\frac{ԻԶՀ}{ՈԸԱ(ՀՄ)}$ - ոչ ընթացիկ ակտիվների (հիմնական միջոցների) հատույցն է,

$\frac{ԱՀ}{ԻԶՀ}$ - հարաբերակցությունը բնութագրում է իրացումից զուտ հասույթի մեկ միավորին բաժին ընկնող ամորտիզացիոն հատկացումների գումարի չափը,

$\frac{ԸՎ}{ԻԶՀ}$ - հարաբերակցությունը բնութագրում է իրացումից զուտ հասույթի միավորին միջին հաշվով բաժին ընկնող ընթացիկ ակտիվների գումարի չափը:

Շահութաբերության ցուցանիշների գործոնային թվարկված մոդելները և դրանցում ընդգրկված ցուցանիշների էությունն ավելի հստակ պատկերացնելու համար կազմենք աղյուսակ (6.1)՝ տնտեսավարող սուբյեկտի արտադրատնտեսական գործունեության օրինակով, որում ներառվում են ելակետային տվյալներ և հաշվարկային ցուցանիշներ (հավելված 1 և 2):

Առաջին հերթին կատարենք երկգործոնային վերլուծություն՝ նախօրոք հաշվարկելով ընդհանուր կապիտալի (ակտիվների) շահութաբերությունը նախորդ (բազիսային) և հաշվետու տարիների կտրվածքով.

- նախորդ (բազիսային) տարվա համար՝

$$(\text{ԸՎ})_{\text{շահութ. (0)}} = \frac{ԻՇ}{ԸՎ} = \frac{ԻՇ}{ԻԶՀ} \times \frac{ԻԶՀ}{ԸՎ}, \quad (6.2)$$

$$(\text{ԸՎ})_{\text{շահութ. (0)}} = \frac{34506}{319055} = \frac{34506}{517481} \times \frac{517481}{319055}.$$

$$0,1082 = 0,0667 \times 1,6219,$$

- հաշվետու տարվա համար՝ վերը նշված բանաձևի հիման վրա՝

$$(\text{ԸՎ})_{\text{շահութ. (1)}} = \frac{136586}{416730} = \frac{136586}{794709} \times \frac{794709}{416730},$$

$$0,3278 = 0,1719 \times 1,9070:$$

Հաշվարկներից երևում է, որ հաշվետու տարվա ընդհանուր կապիտալի շահութաբերության փոփոխությունը (հավելաճը կամ նվազումը) նախորդ տարվա համեմատությամբ, ըստ երկու ազդող գործոնների, կազմել է՝

Աղյուսակ 6.1
Հահութաբերության ցուցանիշների գործոնային վերլուծությունը

Ցուցանիշների անվանումը	Պայմանական նշանակումներ	Նախորդ ժամանակաշրջան (տարի) 1999թ.	Հաշվետու ժամանակաշրջան (տարի) 2000թ.	Շեղումը (+;-)	
				բացարձակ, հազ. դր.	հարաբերական, %
1	2	3	4	5(ս4-ս3)	6(ս5:ս3)
Ելակետային տվյալներ					
1.իրացումից զուտ հասույթ, հազ.դր.	ԻԶՀ	517481	794709	277229	53,6
2.աշխատանքային ռեսուրսներ					
ա) աշխատողների միջին ցուցակային թիվը, մարդ	Ա	114	122	8	7,0
բ) աշխատավարձ սոցալ. հատկացումներով, հազ. դրամ	Ավ	102406	134181	31775	31,0
3.նյութական, առևտրային և վարչական ծախսեր, հազ. դրամ	ՆԾ	368191	510653	142462	38,7
4.ոչ ընթացիկ ակտիվների միջին մեծությունը, հազ. դրամ	ՈԸԱ	114398	120908	6510	5,7
ա) հիմնական միջոցներ և այլն	ՀԱ	110727	117028	6301	5,7
բ) ամորտիզացիոն հատկացումներ	ԱՀ	12378	13289	911	7,4
5.ընթացիկ (շրջանառու) ակտիվների միջին մեծությունը, հազ. դր.	ԸԱ	204657	295822	91169	44,5
6.ընդհանուր կապիտալի (ակտիվների) միջին մեծությունը, հազ. դր.	ԸԿ	319055	416730	97675	30,6
հաշվարկային ցուցանիշներ					
7.լրիվ ինքնարժեք, հազ. դրամ (տ.2ա + տ.3 + տ.4բ)	ԼԻ	482975	658123	175148	36,3
8.իրացումից շահույթ (տ.1 - տ.7)	ԻՇ	34506	136586	102080	295,8
9.ընդհանուր կապիտալի (ակտիվների) շահութաբերությունը, % [տ.8 : (տ.4 + տ.5)]	(ԸԿ) ₂	7,1	20,8	13,7	193,0
հաշվարկներ երկգործոնային մոդելի համար					
1-ին գործոն արտադրանքի իրացման շահութաբերությունը, %	$\frac{ԻՇ}{ԻԶՀ}$	6,7	17,2	10,5	156,7
2-րդ գործոն ոչ ընթացիկ ակտիվների (հիմնական միջոցների) հասույթը	$\frac{ԻԶՀ}{ՈԸԱ}$	4, 5235	6, 5728	2, 0493	45,3

Աղյուսակի շարունակությունը

1	2	3	4	5(ս4-ս3)	6(ս5:ս3)
հաշվարկներ երեքգործոնային մոդելի համար					
1-ին գործոն արտադրանքի իրացման շահութաբերությունը, %	$\frac{ԻՇ}{ԻԶՀ}$	6,7	17,2	10,5	156,7
2-րդ գործոն իրացումից զուտ հասույթի կապիտալատարությունը ոչ ընթացիկ ակտիվների գծով	$\frac{ՈԸԱ}{ԻԶՀ}$	0,2211	0,1521	-0,0690	-31,2
3-րդ գործոն իրացումից զուտ հասույթի միավորին բաժին ընկնող ընթացիկ ակտիվները	$\frac{ԸԱ}{ԻԶՀ}$	0,3955	0,3722	-0,0233	-5,9
հաշվարկներ հինգգործոնային մոդելի համար					
1-ին գործոն արտադրանքի իրացումից զուտ հասույթի միավորին բաժին ընկնող նյութական, առևտրային և վարչական ծախսերը	$\frac{ՆԾ}{ԻԶՀ}$	0,7115	0,6426	-0,0689	-9,7
2-րդ գործոն արտադրանքի իրացումից զուտ հասույթի միավորին բաժին ընկնող աշխատավարձը սոցալ. հատկացումներով	$\frac{ԱԿ}{ԻԶՀ}$	0,1979	0,1688	-0,0291	-14,7
3-րդ գործոն արտադրանքի իրացումից զուտ հասույթի միավորին բաժին ընկնող ամորտիզացիոն հատկացումները	$\frac{ԱՀ}{ԻԶՀ}$	0,0239	0,0167	-0,0072	-30,1
4-րդ գործոն ոչ ընթացիկ ակտիվների (հիմնական միջոցների) շրջանառելիության արագությունը	$\frac{ՈԸԱ}{ԱՀ}$	9, 2420	9, 0984	-0,1536	-1,7
5-րդ գործոն արտադրանքի իրացումից զուտ հասույթի միավորին բաժին ընկնող ընթացիկ ակտիվները	$\frac{ԸԱ}{ԻԶՀ}$	0,4972	0,3722	-0,1250	-25,1

$$\pm \Delta(\text{ԸԿ})_{\text{շահուր.}} = \left(\frac{h\bar{c}}{h\bar{c}\bar{c}} \times \frac{h\bar{c}\bar{c}}{\text{ԸԿ}} \right)^{(1)} - \left(\frac{h\bar{c}}{h\bar{c}\bar{c}} \times \frac{h\bar{c}\bar{c}}{\text{ԸԿ}} \right)^{(0)}, \quad (6.3)$$

$$\pm \Delta(\text{ԸԿ})_{\text{շահուր.}} = 0,3278 - 0,1082 = 0,2196 \quad \text{կամ} \quad 22,0 \% :$$

Այսինքն՝ շահութաբերությունն ավելացել է 22%-ով:

Այժմ կատարենք երեքգործոնային վերլուծություն՝ կապված ընդհանուր կապիտալի շահութաբերության հետ.

- նախորդ (բազիսային) տարվա համար՝

$$\begin{aligned} (\text{ԸԿ})_{\text{շահուր.}(0)} &= \frac{h\bar{c}}{\text{ԸԿ}} = \frac{\frac{h\bar{c}}{h\bar{c}\bar{c}}}{\frac{h\bar{c}\bar{c}}{h\bar{c}\bar{c}} + \frac{h\bar{c}\bar{c}}{h\bar{c}\bar{c}}} = \frac{\frac{34506}{517481}}{\frac{114398}{517481} + \frac{204657}{517481}} = \\ &= \frac{0,0667}{0,2211 + 0,3955} = \frac{0,0667}{0,6166} = 0,108 \quad \text{կամ} \quad 10,8\%, \end{aligned}$$

- հաշվետու տարվա համար այն հավասար կլինի՝

$$(\text{ԸԿ})_{\text{շահուր.}(1)} = \frac{\frac{136586}{794709}}{\frac{120908}{794709} + \frac{295822}{794709}} = \frac{0,1719}{0,1521 + 0,3722} = \frac{0,1719}{0,5243} =$$

$$= 0,328 \quad \text{կամ} \quad 32,8 \%:$$

Նույն եղանակով շահութաբերությունը հաշվարկվում է նաև հինգգործոնային մոդելի համար.

- նախորդ (բազիսային) տարվա համար՝

$$\begin{aligned} (\text{ԸԿ})_{\text{շահուր.}(0)} &= \frac{1 - \left(\frac{102406}{517481} + \frac{368191}{517481} + \frac{12378}{517481} \right)}{\frac{114398}{12378} + \frac{12378}{517481} + \frac{204657}{517481}} = \\ &= \frac{1 - (0,1979 + 0,7115 + 0,0239)}{9,2420 \times 0,0239 + 0,3955} = \frac{0,0667}{0,6164} = 0,108 \quad \text{կամ} \quad 10,8\%, \end{aligned}$$

- հաշվետու տարվա համար՝

$$(\text{ԸԿ})_{\text{շահուր.}(1)} = \frac{1 - \left(\frac{134181}{794709} + \frac{510653}{794709} + \frac{13289}{794709} \right)}{\frac{120908}{13289} \times \frac{13289}{794709} + \frac{295822}{794709}} =$$

$$= \frac{1 - (0,1688 + 0,6426 + 0,0167)}{9,0984 \times 0,0167 + 0,3722} = \frac{0,1719}{0,5241} = 0,328 \quad \text{կամ} \quad 32,8\%:$$

Կատարված հաշվարկներից պարզվում է, որ ինչպես երեք-գործոնային, այնպես էլ հինգգործոնային մոդելների ժամանակ ընդհանուր կապիտալի մեկ միավորին բաժին ընկնող իրացումից շահույթը նախորդ տարվա համար միջին հաշվով կազմել է 0,108, իսկ հաշվետու տարվա համար՝ 0,328 միավոր կամ բացարձակ հավելածը կազմել է 0,22 միավոր (0,328 – 0,108):

Ամփոփելով վերոշարադրյալը, կարելի է ասել, որ լուսաբանված հարցերը յուրաքանչյուր տնտեսավարող սուբյեկտի հնարավորություն կտան ինքնուրույն կատարել ֆինանսական վերլուծություն և միաժամանակ հանգել համապատասխան եզրակացությունների՝ շահույթի ստացման ու շահութաբերության մակարդակների բարձրացման վերաբերյալ:

Հավելվածներ

Հավելված 1

Հաշվապահական հաշվեկշիռ

Հազ. դրամ

Ակտիվ	Տող	Նախորդ տարվա վերջին	Հաշվետու տարվա վերջին
1	2	3	4
I. Ոչ ընթացիկ ակտիվներ			
Հիմնական միջոցներ	010	91469	116146
Ֆինանսական վարձակալությամբ ստացված հիմնական միջոցներ	020	10752	15508
Անավարտ ոչ ընթացիկ նյութական ակտիվներ	030	2923	1668
Ոչ նյութական ակտիվներ (ներառյալ գուղվիլը)	040	76	94
Բացասական գուղվիլ	050	()	()
Ոչ ընթացիկ ներդրումներ հաշվառված « բաժնե-մասնակցության մեթոդով»	060	1000	2000
Ոչ ընթացիկ ներդրումներ կանոնադրական կապիտալում հաշվառված այլ մեթոդներով	070		
Այլ ոչ ընթացիկ ներդրումներ	080		
Ֆինանսական վարձակալությունում գուտ ներդրումներ	090		
Հետաձգված հարկային ակտիվներ	100		
Այլ ոչ ընթացիկ ակտիվներ	110		
Ընդամենը ոչ ընթացիկ ակտիվներ	120	106400	135416
II. Ընթացիկ ակտիվներ			
Նյութեր	130	2873	238443
Աճեցվող և բույվող կենդանիներ	140	3739	3247
Արագամաշ առարկաներ	150	1191	204
Անավարտ արտադրություն	160	16570	77065
Արտադրանք	170	2292	10799
Ապրանքներ	180		
Առևտրական դեբիտորական պարտքեր	190	202299	20553
Տրված ընթացիկ կանխավճարներ	200	447	488
Ընթացիկ դեբիտորական պարտք բյուջեի գծով	210	1149	113
Ընթացիկ ակտիվներ հետաձգված հարկերի գծով	220		
Ընթացիկ ֆինանսական ներդրումներ	230		
Դրամական միջոցներ	240	4838	3047
Դրամական միջոցների համարժեքներ	250		
Այլ ընթացիկ ակտիվներ	260	163	2123
Ընդամենը ընթացիկ ակտիվներ	270	235561	356082
ՀԱՇՎԵԿԻՈՒ	280	341961	491498

Հավելված 1-ի շարունակությունը

Պասիվ	Տող	Նախորդ տարվա վերջին	Հաշվետու տարվա վերջին
1	2	3	4
III. Սեփական կապիտալ			
Կանոնադրական (բաժնեհավաք) կապիտալի գուտ գումար	290	155000	155000
Լրացուցիչ կապիտալ	300		
Վերագնահատումից տարբերություններ	310		
Կուտակված շահույթ	320	20130	86248
Պահուստներ	330	2648	13178
Կանխավճարներ շահաբաժինների գծով	340		
Ընդամենը սեփական կապիտալ	350	177778	254426
IV. Ոչ ընթացիկ պարտավորություններ			
Երկարաժամկետ բանկային վարկեր և փոխառություններ	360	34376	70551
Երկարաժամկետ պարտավորություններ ֆինանսական վարձակալության գծով	370	10753	15498
Հետաձգված հարկային պարտավորություններ	380		
Այլ ոչ ընթացիկ պարտավորություններ	390		
Ընդամենը ոչ ընթացիկ պարտավորություններ	400	45129	86049
V. Ընթացիկ պարտավորություններ			
Կարճաժամկետ բանկային վարկեր և փոխառություններ	410	16848	12276
Երկարաժամկետ բանկային վարկերի և փոխառությունների կարճաժամկետ մաս	420	6468	12445
Վարկերի և փոխառությունների գծով հաշվեզրված տոկոսներ	430		
Առևտրական կրեդիտորական պարտքեր	440	10115	10839
Ստացված ընթացիկ կանխավճարներ	450		26000
Կարճաժամկետ կրեդիտորական պարտք բյուջեին	460	64928	59935
Հետաձգված ընթացիկ պարտավորություններ հարկերի գծով	470		
Կարճաժամկետ կրեդիտորական պարտք պարտադիր սոցիալական ապահովագրության գծով	480	901	1121
Պարտավորություններ անձնակազմին աշխատանքի վարձատրության գծով	490	3218	3282
Կարճաժամկետ կրեդիտորական պարտք հիմնադիրներին (մասնակիցներին)	500		
Նպատակային ֆինանսավորում և մուտքեր	510		
Գալիք ժամանակաշրջանի ծախսերի և վճարումների պահուստ	520		
Այլ ընթացիկ պարտավորություններ	530	16576	25125
Ընդամենը ընթացիկ պարտավորություններ	540	119054	151023
ՀԱՇՎԵԿԻՈՒ	550	341961	491498

Հավելված 2

Ֆինանսական արդյունքների մասին հաշվետվություն

Հազ. դրամ

Ցուցանիշների անվանումը	Տող	Նախորդ տարի (միջանկյալ ժամանակաշրջանի արժեք)	Հաշվետու տարի (միջանկյալ ժամանակաշրջանի արժեք)	Նախորդ տարվա միջանկյալ ժամանակաշրջան	Հաշվետու տարվա միջանկյալ ժամանակաշրջան
Արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) իրացումից զուտ հասույթ	10	517481	794709		
Իրացված արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) ինքնարժեք	20	-480486	-642828	()	()
Համախառն շահույթ (վնաս)	30	36995	151881		
Իրացման (առևտրային) ծախսեր	40	()	-1911	()	()
Վարչական և ընդհանուր այլ ծախսեր	50	-2489	-13384	()	()
Արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) իրացումից շահույթ (վնաս)	60	34506	136586		
Գործառնական այլ եկամուտներ	70	1612	12840		
Գործառնական այլ ծախսեր	80	(9340)	(47536)	()	()
Գործառնական գործունեությունից շահույթ (վնաս)	90	26778	101890		
Ֆինանսական ծախսեր	100	()	()	()	()
Կապակցված կազմակերպությունների շահույթը (վնասը) ներդրումները «բաժնեմասնակցության մեթոդով» հաշվառելիս	110				
Այլ ոչ գործառնական գործունեությունից շահույթ (վնաս)	120	12	17777		
Սովորական գործունեությունից շահույթ (վնաս)	130	26790	119667		
Արտասովոր դեպքերից շահույթ (վնաս)	140				
Զուտ շահույթ (վնաս) մինչև շահութահարկի գծով ծախսի նվազեցումը	150	26790	119667		
Շահութահարկի գծով ծախս	160	7306	33272		
Զուտ շահույթ (վնաս) հարկումից հետո	170	19484	86395		
Մեկ բաժնետոմսին բաժին ընկնող բազային շահույթ	180				
Մեկ բաժնետոմսին բաժին ընկնող նոսրացված շահույթ	190				

Анализ финансовых результатов деятельности хозяйствующих субъектов

Резюме

В условиях свободной рыночной экономики Республики Армения формируются и развиваются современные хозяйствующие субъекты по организационным основам (открытые и закрытые акционерные общества, общества ограниченной ответственности и т.д.), которые свою деятельность осуществляют на основе новых финансовых взаимоотношений. Строгой необходимостью стала оценка формирования и использования финансовых результатов деятельности новосозданных хозяйствующих субъектов, а также выяснение методов проведения факторного анализа прибыли и рентабельности.

В данной работе дан анализ финансовых результатов хозяйствующих субъектов, действующих в условиях новых отношений хозяйствования. Освещенные вопросы дают возможность каждому хозяйствующему субъекту самостоятельно проводить финансовый анализ и одновременно прийти к соответствующему заключению о получении прибыли и повышении уровня рентабельности.

Business entities financial results analysis

SUMMARY

In the conditions of free economy of the Republic of Armenia modern business entities are forming and developing (open and close joint stock companies, LTD companies, etc.) which act on the basis of new financial relationships. It is already necessary to assess and analyse the formation of financial results, and to clarify how the methods are being used in the factor analysis of the profitability.

The business entity's financial results analysis in new business relations is introduced in the project. The problems demonstrated in the project will enable the business entity to make financial analysis by itself and at the same time come to conclusion about increasing the profit and profitability.

1. Բայադյան Ա. Տնտեսավարող սուբյեկտների գործունեության ֆինանսական վերլուծության անհրաժեշտությունը, Երևան, 1999.- 60 էջ:
2. Բանկային գործունեության կանոնակարգում (ՀՀ օրենքներ), Երևան, 1999.- 358 էջ:
3. ՀՀ ֆինանսների նախարարության հրամանը «Կազմակերպությունների տարեկան ֆինանսական հաշվետվությունների ձևերը և դրանց լրացման հրահանգը հաստատելու մասին».- ՀՀ գերատեսչական նորմատիվ ակտերի տեղեկագիր, № 20, 1999.- 152 էջ:
4. Չեռներեցի սեղանի գիրք (պրոֆ. Հ. Ղուլչյանի խմբագրությամբ), Երևան, 1997.- 440 էջ:
5. Մարկոսյան Ա.Խ. Բաժնետիրացման մեխանիզմը և նրա բաղկացուցիչ մասերը, Երևան, 1995.- 80 էջ:
6. Մենեջմենթ (պրոֆ. Յու. Ս. Սուվարյանի ընդհանուր խմբագրությամբ), Երևան, 1999.- 360 էջ:
7. Аренс А., Лоббен Дж. Аудит. М., 1995.- 560 с.
8. Белолипецкий В.Г. Финансы фирмы (учебное пособие). М., 1998.- 296 с.
9. Бернстаин А.А. Анализ финансовой отчетности. М., 1996.- 623 с.
10. Брейли Р., Майере С. Принципы корпоративных финансов. М., 1997.- 1020 с.
11. Дробозина Л.А. Финансы. Денежное обращение. Кредит (учебник). М., 1997.- 477 с.
12. Зимин Н.Е. Оценка финансового состояния сельскохозяйственных предприятий. М., 1999.- 67 с.
13. Ковалев А.М., Привалов В.П. Анализ финансового состояния предприятия. М., 1997.- 188 с.
14. Ковалев В.В., Патров В.В. Как читать баланс. М., 1998.- 448 с.
15. Ковалев В.В. Управление финансами (учебное пособие). М., 1998.- 656 с.
16. Крутик А.Б., Хайкин М.М. Основы финансовой деятельности предприятия. Ростов на Дону, 1999.- 445 с.
17. Лаврушина О.И. Деньги, кредит, банки. М., 1998.- 446 с.

18. Статистика финансов (учебное пособие). Под ред. проф. В.Н. Салино. М., 2000.- 816 с.

19. Стоянова Е.С. и другие. Управление оборотным капиталом. М., 1998.- 127 с.

20. Уткин Э.П. Финансовое управление. М., 1997.- 207 с.

21. Шеремет А.Д., Негашев Е.В. Методика финансового анализа (учебное пособие). М., 1999.- 207с.

Բովանդակություն

Երկու խոսք	3
1. Տնտեսավարող սուբյեկտների գործունեության ֆինանսական արդյունքների ձևավորման և բաշխման մոդելը	5
2. Շահույթի ցուցանիշների մակարդակի, դինամիկայի գնահատումն ու վերլուծությունը	11
3. Արտադրանքի, ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) իրացումից շահույթի գործոնային վերլուծությունը	16
4. Շահույթի օգտագործման գնահատումը և վերլուծությունը	34
5. Շահութաբերության ցուցանիշների համակարգը և հաշվարկման մեթոդները	37
6. Շահութաբերության ցուցանիշների գործոնային վերլուծությունը..	46
Հավելվածներ	54
Ամփոփում (ռուսերեն և անգլերեն)	57
Օգտագործված գրականության ցանկ	59
Բովանդակություն	61

ԱՇՈՏ ՀԱԿՈՔԻ ԲԱՅԱԴՅԱՆ

Տնտեսավարող սուբյեկտների գործունեության
ֆինանսական արդյունքների վերլուծությունը

«ԱՍՈՂԻՆ» հրատարակչություն

Ստորագրված է տպագրության 19.11.2000թ.
Տպագրության եղանակը՝ ռիզոգրաֆիա
Ֆորմատ 60×84/16, Թուղթ՝ օֆսեթ
Պատվեր № 45, Տպաքանակ՝ 200:

Տպագրված է «ԱՍՈՂԻՆ» ՍՊԸ-ի տպարանում
Ք. Երևան, Ավան, Չարենցի 9/22
Հեռ. 58.22.99, 40.49.82
E-mail: print@netsys.am